

Záró tanulmány

Harmadik Országbeliek Részvétele a Magyar Innováció-fejlesztésben

EIA/2007/3.2.2.2.

Készítette: Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

A projekt az Európai Unió **Európai Integrációs Alapjának** támogatásával valósul meg

Tartalom

1.	Migráció, integráció, innováció, és a kutatás célja.....	5
1.1	Innováció a migrációs és globális technológiai folyamatok tükrében.....	5
1.2	Az Európai Integrációs Alap, a projekt támogatója	7
1.3	Integráció az Unióhoz, a globális fejlődéshez és a klaszterekhez	9
2	Munkavállalás-kutatás a harmadik országok állampolgárainak viszonylatában.....	12
2.1	A harmadik országbeliek munkavállalás-szabályzásának alapjai	12
2.2	A harmadik országbeliek foglalkoztatására vonatkozó jogi szabályzás.....	16
2.3	A foglalkoztatás adatokban	17
2.4	Harmadik országbeliek munkája és a hazai régiók.....	20
2.5	A harmadik országbeli munkaerő ágazati megoszlása	21
3	Kutatáshasznosítás és klaszterek, a fejlődés irányai	24
3.1	A globális-lokális kérdéskör	27
3.2	K+F+I-helyzet Magyarországon	29
3.3	Innováció-fejlődés a Lisszaboni Program szemszögéből.....	31
3.4	Technológiatranszfer és a migráció.....	31
4	Migráció és kutatáshasznosítás vizsgálata Magyarországon	34
4.1	A célcsoportok.....	34
4.1.1	A közvetlen, „A” célcsoport.....	34
4.1.2	A közvetett, „B” célcsoport	37
4.2	A kutatás módszertana, az interjúk tematikája.....	40
5	A közvetlen célcsoport a magyar kutatáshasznosításban	42
5.1	Futó, közvetlen kutatások, projektumok.....	42
5.2	Nemzetközi együttműködések múltja, jelene, mikéntje.....	43
5.3	Magyarország, mint kutatási, tanulási célterület.....	44
5.4	A magyarországi munkafeltételek minősége, munkakörülmények	45
5.5	Elvárások a kutatószervezők részéről	45
5.6	A munkanyelv kérdése	46
5.7	Magyarország, mint élhető közeg	47
5.8	Humán és bürokratikus akadályok a munkavállalási folyamatban	47
6	A közvetett célcsoport a magyar kutatáshasznosításban	49
6.1	Futó projektek, klaszterhez, szervezethez kapcsolódó innovációk.....	49

6.2	Kapcsolódási pontok a hazai és uniós innovációs folyamatokhoz	50
6.3	A magyar jogi környezet kritikája	51
6.4	Az uniós és magyar pályázati rendszerek kritikája	52
6.5	Együttműködések harmadik országbeli kutatókkal, intézményekkel	53
6.6	Harmadik országbeliek gondolkodásmódja hazánkról.....	54
6.7	A jelenlegi pályázati struktúrák határon átnyúló innovációs missziója.....	55
7	A célcsoportok kapcsolatháló-elemzése	56
7.1	A közvetlen célcsoport kapcsolathálója	57
7.2	A közvetett célcsoport kapcsolathálója.....	58
8	Összegzés.....	59
	Felhasznált irodalom	60
	Függelékek.....	62
	Interjúvázlat – Közvetlen célcsoport	62
	Interjúvázlat – Közvetett célcsoport.....	64

1. Migráció, integráció, innováció, és a kutatás célja

1.1 Innováció a migrációs és globális technológiai folyamatok tükrében

A harmadik országokból Magyarország és az Unió területére irányuló migráció kérdéskörét a munkavállalási rendszerek szempontjából több tényező miatt is hangsúlyos témaként kell kezelni. Mint az a későbbi elemzések során látható lesz, a nemzetállam és a Közösség teljes munkaerőpiacát egyszerre érinti az Unión kívülről beáramló spontán migránsok köre, emellett a globalizációs trendeknek megfelelően természetesen merül fel az igény a harmadik országok magasan képzett humán-erőforrása, az általuk fejlesztett, működtetett innovációk, technológiák, a know-how iránt.

Ez a kérdéskör a többféle gazdasági, technológiai, forrás-újraelosztási krízistől, tapasztalatlanságtól szenvedő, ám a nemzetközi elemzések mindegyike szerint dinamikus fejlődési potenciállal rendelkező Magyarország szempontjából különösképp kulcsfontosságúnak nevezhető. A nemzetgazdaságnak és a társadalomnak egyszerre kell, ugyanis szembenéznie a gyengén emelkedő, illetve a válságperiódusban csökkenő ipari kapacitással, a magasan képzett hazai, kutatás-fejlesztésben aktív szerepre képes munkaerő elvándorlásával és a nemzetközi fősodornak megfelelő, Unión kívülről hazánkba áramló, képzettségét tekintve diverz munkaerő-potenciállal. Mindemellett a belépést egy szigorúan ellenőrzött rendszer szabályozza, ami kapcsán felmerülhet a túl szűk keresztmetszet kérdése is.

A Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium által meghirdetett, a Harmadik Országok Állampolgárainak Beilleszkedését Segítő Európai Alap pályázati tenderén nyertes, „Harmadik Országbeliek Részvétele a Magyar Innováció-fejlesztésben” című projektje a fent vázolt problémakör áttekintő, felmérő elemzésére vállalkozott.¹

A kutatás legfontosabb célja volt rámutatni arra, hogy a harmadik országok természetes és jogi személyei a Magyarországon jelenleg is futó projektekhez, K+F folyamatokhoz kapcsolódva milyen mértékben és milyen módon járulnak hozzá a hazai innováció serkentéséhez. Ebben a tárgykörben a kulcsszemélyektől nyert adatok alapján értelmezett komplex felmérés és elemzés még nem készült, ami a jelenlegi innovációs projektek eredményességének növelése, az itt dolgozók, együttműködést tervezők gondolkodásmódja, a

---

¹ IRM/TKFO/1-70/2009. sz. kiírás.

hazánkról a globális piacon formált gazdaságfejlesztési öszkép és a témával kapcsolatos jogi környezet részére új többletet hozhat. A célcsoportok vizsgálatában domináns szerep jutott tehát az innováció-fejlesztés hazai döntéshozóinak, a klaszterek menedzsmentjének, kulcsszemélyeinek is, akik szintén a kutatási projekt együttműködői voltak.

A projekt indokoltságát alátámasztja, hogy az ipari fejlesztési szektor prosperitása hazánkban is közvetlen függvénye a globális gazdasági potenciál és szintén globális know-how-áramlási folyamatokhoz illeszkedő kapcsolatok jellegének. Ennek megfelelően kijelenthető: jelen korban az ipari fejlesztések és kiváltképp a termelés folyamata részben-egészében nem függetleníthető a harmadik országok által biztosított munkaerő-potenciáltól, technológiáktól, gyártási folyamatoktól, előállítási mintáktól és gyakorlatoktól – kiváltképp példázzák ezt a globális közegben eredményesen működő, jelentős hozzáadott értéket igénylő ipari fejlesztések (speciális gépgyártás, autóipar, IT+T stb.).

A magyar gazdaság fejlődőképességében kulcsszerepe van tehát az ipari szektorhoz kapcsolódó kutatáshasznosítás hatékonyságának, aminek így egyszerre kell megfelelnie az innováció területén tapasztalható, jelentős pozitív nemzeti sajátosságokkal kapcsolatos igényszintnek és a nemzetközi piacon hasznosuló globális elvárásoknak.

A harmadik országok ipari tényezői számos sajátos pozitív tulajdonságuk révén, természetes módon több évtizedes múltra visszatekintve kapcsolódnak a globális kutatáshasznosítási folyamatokhoz, ide sorolhatóak a nagy mennyiségű produktum előállítására egyéb feltételek mellett is igen hatékonyan képes komplett ipari rendszerek is csakúgy, mint a magasan kvalifikált kutatóhelyek, ipari centrumok.

Indokolt tehát a célcsoport szempontjából megvizsgálni a hazai innováció-fejlesztésben eddig tapasztaltakat, az ő szempontjából elemezni helyzetüket, lehetőségeiket. A magyar idegenrendészet mellett a gazdaságfejlesztésnek és a gazdasági szektor egészének is elemi érdeke, hogy egzakt és könnyedén hasznosítható információkkal rendelkezzen azzal kapcsolatban, hogy a harmadik országokból hazánkba lépett munkavállalók, kutatók és termelők, illetve vállalkozók, vállalkozások milyen módokon és milyen mértékben, valamint milyen intenzitással kapcsolódnak a hazai és uniós innovációs folyamatokhoz. Lényeges a feltérképezendő innovációs kapcsolatok hatásmechanizmusának hasznosítható elemzése is. Az így megszerzett ismeretek birtokában, a továbbiakban könnyedén születhetnek szakpolitikai döntések azzal kapcsolatban, hogy kell-e változtatni a jelenlegi jogi környezeten, szükséges-e kutatáshasznosításban részt venni szándékozó harmadik országbeli természetes vagy jogi személyek belépési, működési feltételeinek szigorítása vagy esetleg enyhítése?

Lényeges, hogy a jelenlegi innovációs tevékenységen túl a harmadik országbeliek hosszú távú stratégiája is kibontakozzon: a futó, vagy lezárulóban lévő projekteken túl hogyan tervezik jövőjüket Magyarországon? A képzett és jelentős know-how birtokában lévő személyek tervezik-e a letelepedést, a vállalkozások a hosszú távú magyarországi ténykedést? Mi módon hat ez a nemzetgazdaság egészére, illetve az érintett szektorok viszonyrendszerére? Javítják, vagy éppen rontják-e a hazai bejegyzésű cégek, magyar kutatók, fejlesztők, termelők versenyképességének esélyeit akár a belső, akár az uniós, akár a globális piacrendszereken? Szükséges a harmadik országbeli, magyar innovációval kapcsolatba kerülő természetes és jogi személyek tevékenységének minőségi és mennyiségi részleteit is feltárni.

1.2 Az Európai Integrációs Alap, a projekt támogatója

A kutatás megvalósításának bázisát az Európai Integrációs Alap (EIA) biztosította, hiszen a Közösség elemi érdeke is, hogy az uniós tagállamok mindegyike kapcsán támpontokkal rendelkezzen a globális migrációs folyamatok és az innováció-fejlődés metszetének tendenciáiról. Az Igazságügyi és Rendészeti tárca által koordinált és felügyelt kutatás elsődleges célja nem egyfajta átfogó, statisztikai jellegű felmérés megvalósítása volt, a téma teljesebb és alaposabb felmérése érdekében elsőként indokoltnak minősült a vizsgált kapcsolatrendszer mélyebb összefüggéseinek feltárása. A kutatást végző csoport² így a témakör kiemelt szereplőinek bevonásával, kvalitatív adatfelvétellel és elemzésre vállalkozott sikerrel.

A kutatás egésze strukturálisan illeszkedik a forrást biztosító Alap (EIA) profiljához. A Tanács 2007/435/EK-jelzetű Határozata kiemeli, hogy a harmadik országok állampolgárainak a tagállamokba történő beilleszkedése lényeges eleme a gazdasági és társadalmi kohézió előmozdításának, ez egyben a Közösség egyik alapvető célkitűzése. A harmadik országok állampolgárainak beilleszkedését segítő európai alaphoz mindemellett a tagállamokban megvalósuló beilleszkedési folyamat támogatási rendszerét figyelembe véve elsősorban az újonnan érkezett harmadik országbeli állampolgárokat kell megcéloznia.³

A témával kapcsolatos finanszírozási kérdések tekintetében egyértelműen foglal állást az Európai Tanács a 2004. novemberében megfogalmazott, ún. „hágai programja”. Ennek

---

² DARTKE – Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület. Bővebb információkért lásd: 1. Melléklet

³ 2007/435/EK: A Tanács Határozata a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2007–2013-as időszakra a harmadik országok állampolgárainak beilleszkedését segítő európai alap létrehozásáról. Brüsszel, 2007. június 25. 1.3.

szellemisége, a tagállamok társadalmain belüli stabilitás és kohézió célkitűzésének elérése érdekében hatékony politikák kidolgozását sürgeti. Mindemellett az Európai Tanács a nemzeti beilleszkedési politikák részére közös keret alapján sürgeti az integráció ügyét, egyben felkéri a tagállamokat és az Unió vezető hatóságait, hogy támogassák a beilleszkedéssel kapcsolatos tapasztalatok és információk áramlását.⁴

Az EIA általános célkitűzése mindezt alátámasztja, hiszen támogatja a tagállamok erőfeszítéseit ahhoz, hogy a kulturális, vallási, nyelvi dimenziókon túl a sajátos háttérű, harmadik országbeli állampolgárok is könnyedén teljesíthessék az adott nemzetállamok által meghatározott tartózkodási feltételeket, ezzel pedig megkönnyítsék beilleszkedésüket az európai társadalmakba.⁵

A kutatás fókuszába tehát elsősorban a magyarországi, illetve a harmadik országokból származó, kutatással és innovációval kapcsolatos személyek valós kapcsolatrendszerének feltérképezése kellett, hogy kerüljön, hiszen a folyamatban lévő, illetve potenciális beilleszkedésük csak kapcsolati relációban nyomon követhető és tekinthető integránsnak. A kutatás folyamatában a kutatócsoport mindösszesen 71 mélyinterjút készített a migrációs folyamatokban érintett szereplőkkel: harmadik országok állampolgáraival, akik magyarországi kutatóhelyeken, K+F+I intézményekben, ipari termelésben érintett cégeknél, civil szervezeteknél dolgoznak, tanulnak. Emellett a kutatás kitért a magyar innováció-fejlesztésben aktív részt vállaló, illetve irányító szerepet játszó szakemberek körére, 41 mélyinterjú kapcsán részletesen kifejtették véleményüket a harmadik országokból származó szakemberek teljesítményével, az általuk hordozott fejlődési potenciállal és a Közösség határain túlnyúló együttműködési lehetőségekkel kapcsolatban.

A kutatás részeként sor került mindkét célcsoport kapcsolatháló-elemzésére, aminek tapasztalatai jelentősen túlmutatnak a fentiekben vázolt összefüggéseken. Az elsődleges tapasztalatok eredményeképp kijelenthető: az innovációs szakterület jelentős, általunk megkeresett szereplői ismerik egymást, jelentős és izgalmas kapcsolataik hálózatszerű elrendeződése. Kapcsolati potenciáljuk így nem csupán a hazai kutatáshasznosítás rendszerének egészére, hanem a harmadik országok összefüggéseiben Magyarország és a Közösség diplomáciai jelentőségű távlati együttműködésére is hatással lehet.

Mindemellett a kutatás szakpolitika hatást hordozó konklúziói közül az egyik legjellemzőbb az a hiátus, amit a harmadik országok állampolgárainak relációjában mutat a hazai kutatás- és innováció-támogatási politika. A gazdasági és a tudományos élet szereplői szinte egyöntetűen

---

⁴ 2007/435/EK – 1.4.

⁵ i.m. 2.1.

úgy vélik: a globális trendekhez való, Unión kívüli kapcsolódás alig, vagy szinte egyáltalán nem támogatott.

Ennek fájdalmas, nemzetpolitikai szintű relációja, hogy a jelenleg harmadik ország státusában álló, Magyarországgal szomszédos nemzetállamokban élő, magyar nemzetiségű kutatók, innovációs, illetve nemzetközi szakemberek jelentős erkölcsi és gazdasági hátrányként élik meg a fent említett szakpolitikai irányultságot. A kutatás kapcsán ez a tény különösképpen kidomborodni látszott, hiszen az interjúalanyok többsége éppen határon túli magyar kutatóként, innovátorként tekintett önmagára.

1.3 Integráció az Unióhoz, a globális fejlődéshez és a klaszterekhez

Az integráció fogalma a kutatók magyarországi munkavállalása kapcsán elsősorban a munkával kapcsolatos integrációként értelmezhető. Lényeges tisztázni, hogy külföldi személy Magyarországon mi módon kaphat munkát. Erre három lehetőség van: vagy munkavállalási engedéllyel, vagy regisztrációval (velünk együtt csatlakozott olyan tagállam állampolgára, aki még nem szerezte meg a 12 hónapos mentességet), illetve azok, akik engedélymentesen vállalnak már munkát. A legálisan dolgozó külföldiek aránya nem haladja meg a 2%-ot. Az építőipar, a kereskedelem, a vendéglátás, illetve a mezőgazdaság nagy számban alkalmaz fekete munkásokat ez a szám 2006-ban 42.000 fő volt, melynek 80-85%-a román állampolgár volt. A becslés a fekete munkások számát illetően 700.000 fő, ami több mint 20 szorosa a tetten ért eseteknek. Ennek egyfajta kompenzálásaként az EU tagállamokon belül különböző jogszabályokkal próbálják minimalizálni az ilyen esetek számát, mivel több száz milliárdos adókiesést okoz a fekete munka az államnak.⁶

A migráció lényegében kelet-nyugat irányú, általában azok az országok kedveltebbek, ahol munkaerőhiány jelentkezik. Egyes előrejelzések szerint a bevándorlók aránya növekedni fog 2050-re azonban ezek a kutatások a gazdasági válság lehetséges hatásaival még nem számoltak. A gazdaság növekedését a bevándorlók számának emelkedésével egyidejűleg tartják valószínűnek a szerzők. Ez részben annak is köszönhető, hogy a hiányszakmákban a kereslet kínálat közel megfelel egymásnak a bevándorlók tekintetében. A gazdaság velejárója a migráció, ami bizonyítást nyer abból az adatból, hogy közel ugyanannyian vándoroltak ki külföldre munkakeresés céljából, mint ahányan Magyarországra vándoroltak. A szerzők szerint a harcot az illegális munkavállalókkal szemben az erősebb kontroll hozhatná meg,

---

⁶ A sikeres EU-tagság integrációs (belső) tényezői. A magyar és az uniós munkaerőpiac összefüggései - A magyar és az uniós munkaerőpiac összefüggései, Világgazdasági Kutatóintézet, vitaanyag 2007. Budapest. 1.

mely kétségkívül visszaszorítaná a feketegazdaságot. A mindenkori kormány azonban minden esetben nehézségekbe ütközik, amikor valamilyen módon állást kell foglalni a migráció politikai döntésekben. Az esetek többségében, a döntések hatásai csak sokkal a döntés után érezhetőek, illetve a népszerűség csökkenésével járhat. A befelé irányuló munkavállalás szempontjából történő migráció, habár racionális döntésnek tűnhet egy párt részéről, hogy megőrizze gazdasági versenyképességét, az ellentétet szülhet a hazai és a külföldi munkavállalók között.⁷

Mint fentebb jeleztük, a kutatásban érintett, harmadik országbeliek többsége határon túli magyar, akik számára az integráció fogalma sajátos tartalmat hordoz. Mindemellett a környező országokból Magyarországra érkezettek munkaerő-piaci integrációja sikeresnek nevezhető. Nem kerültek marginális helyzetbe, ami az életkor és az iskolai végzettség szerinti összetétel mellett a kapcsolati tőke is szerepet játszott. Emellett a szimbolikus tőke is nagy szerepet játszott, mellyel az azonos nemzetiség és anyanyelv következtében rendelkeztek. A munkahely keresése során az azonos országból érkezett bevándorlók közt szolidaritási hálók működnek, ennek ellenére származási ország szerinti koncentrálódás nem jellemző. A társadalmi integrációval kapcsolatban megállapítható, hogy a migránsok nagyobb kapcsolati hálóval rendelkeznek, mint a befogadó népesség, ami feltehetőleg a migráció kapcsolati erőforrásokat mobilizáló hatásának tulajdonítható.⁸

A külföldi munkavállalók munkaerő-piaci helyzetének elemzése azt mutatja – Magyarországon kívül, hogy a nemzetközi gazdasági helyzet legutóbbi élénkülése idején a munkahelyi körülmények javítása terén tett pozitív intézkedések ellenére, a külföldi munkavállalók bizonyos kategóriáinak (nők, fiatalok, idősek) helyzete különösen veszélyeztetett. A munkavállalási helyzet általános jelleggel történő javítása nem nyújt elegendő biztosítékot a külföldiek munkaerőpiacon történő hosszú távú integrációjához.⁹

A kutatás által vizsgált innovációs szektor kapcsán kiemelten fontos az integráció fogalma a globális fejlődés „streamjeihez”. A kutatáshasznosítás szempontjából kiemelten fontosak a globális fejlődési vonulatok, hiszen a globális piacoktól érintett tudományos és ipari területeken a pusztán működés elemi feltétele a harmadik országokból (pl. USA, Japán, Kína, stb.) származó know-how-k és technológiák közvetlen elérhetősége.¹⁰

---

⁷ i.m. 2.

⁸ Tóth Pál Péter: A magyarországi bevándorlás okai és következményei. Vándorlás, globalizáció és beilleszkedés. In: Tóth Pál Péter szerk.: Bevándorlás Magyarországra. 2006. Budapest. 31-40.

⁹ i.m. 41-44.

¹⁰ Ezek a tudományterületek és ipari fejlesztési dimenziók elsősorban az információtechnológia, a biotechnológia, a gépgyártás-fejlesztés – azaz épp azok a területek, melyeknek fejlesztését az uniós csatlakozás óta a hazai ipar fejlődésének pólusait kezelik.

A globális fejlődéssel való együttmozgás alapfeltétele tehát, hogy gördülékennyé válhasson a harmadik országok állampolgárságával rendelkező, kiemelten magas végzettséggel, tudományos fokozattal illetve speciális szakismerettel rendelkező szakemberek beáramlása a termelési szektorba. Mint az integrációval kapcsolatos jogszabályok ismertetésével azt majd részletesen is kifejtjük: ez az együttműködés nem nevezhető gördülékennynek, az Unió defenzív migrációs politikájának felnagyító hatásával azonban éppen a hazai innováció lehetőségei szűkülhetnek.

Az integrációs folyamatoknak a kutatási témára alkalmazott szélesebb spektrumú vizsgálata kapcsán megkerülhetetlen a klaszterek és a tudásalapú társadalom fogalma. Az integráció-fogalom így a klasztertípusú K+F+I fejlesztésben manifesztálható, azaz a hagyományos, versenyalapú kapitalista ipari fejlődési modellt felülíró, úgynevezett együttműködő versengés csak a lokális versenytényezők közös innovációs tevékenységét is magában hordozza. Ez a szemléletmód a tudásalapú fejlesztési szemléletmód kialakulásával hozható párhuzamba. Tény azonban, hogy az Unió „új” tagjai még jellemzően messze vannak a tudásalapú társadalom kialakításától. Magyarországon a rendszerváltással kapcsolatos változások fő vesztesei ugyanis éppen a K+F+I kiadások voltak. A növekedés kulcsa a jövőre való tekintettel az ilyen jellegű költségek folyamatos növelése lehet. Kedvező jel, hogy a transznacionális vállalkozások az utóbbi időkben egyre inkább vállalják az ilyen irányú beruházásokat. Versenyhátrányt jelent továbbá az is, hogy a kommunikációs költségek jellemzően 30-40%-al magasabbak Magyarországon, mint az EU fejlettebb államaiban. Rontja a versenyképességet a társadalmi újraelosztás viszonylagosan magas szintje. A felzárkózás esélyében viszont hazánkban még a csatlakozás előtt 4-5%-al csökkentenie kellett volna az adók szintjét.¹¹

Az EU-integráció modernizációs hatásai, a konvergencia folyamatai nem érvényesülnek automatikusan – így a jövőre való tekintettel kiemelt feladat a konvergencia belső tényezőinek pontos azonosítása kell, hogy legyen. A gazdaságnak a Lisszaboni Program teljesítéséhez alapvető stratégiai érdeke fűzi Magyarországot. A jövő szempontjából különösen is sok múlik azon, hogy a magyar társadalom mikor vált a tudásalapú társadalomra, aminek a fejlődéséhez elengedhetetlen a mind nyitottabb kapcsolódás a globális innovációs know-how-áramlathoz – tehát a nemzetközi kutatómigrációhoz.¹²

---

¹¹ Palánkai Tibor: A lisszaboni program megvalósíthatósága. In: Magyar Tudomány, 9. sz. Budapest, 1045–1056.

¹² i.m.

2 Munkavállalás-kutatás a harmadik országok állampolgárainak viszonylatában

A harmadik országokból hazánkba érkező kutatók migrációjának vizsgálatához elengedhetetlen a bevándorlással és a hazai munkavállalással kapcsolatos szabályzók ismerete. A vonatkozó jogszabályi előírásokon túl a kutatás segítségére volt több, a témában érintett hatóság, hivatal, illetve egyéb, kormányzati intézmény is. Mindenek előtt ki kell emelni a Központi Statisztikai Hivatalt, melynek rendszeres jelentései segítették a témával kapcsolatos tendenciózus gondolkodást. A kutatás során személyes adatfelvételre került sor a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal egyik vezetőjével, az ő interjúja is számottevően segítette az általános szabályzással és a gyakorlati kérdésekkel kapcsolatos eligazodást. Emellett közvetlen adatokat nyertünk az ITD Hungary és a klaszterek működéséért felelős Pólus Programiroda részéről is. A 71 mélyinterjú elemzése így ezeknek az ismeretében folyt, ám a leginkább fajsúlyos kérdések a fejlődési tendenciákra rálátást nyújtó adatokon túl elsősorban a jogi háttér vonatkozó elemeit érintették.

2.1 A harmadik országbeliek munkavállalás-szabályzásának alapjai

Harmadik országok kutatóinak migrációját vizsgálva alapvető fontosságú a Magyarországon jellemző jogi szabályzás bemutatása. Ezzel kapcsolatban összegzően elmondható alapelv a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga. Ez magában foglalja a lakóhely, vagy az ország elhagyásához való jogot. A Magyarország területén törvényesen tartózkodó személyek – magyar állampolgárok, érvényes úti okmányokkal rendelkező külföldiek stb. – belátásuknak megfelelően jogosultak a lakóhely, vagy tartózkodási hely önmaguk számára történő meghatározására, ebben nem korlátozhatók. E sajátos személyes szabadságjog tehát magában foglalja az ország területén való szabad mozgást és a tartózkodási hely szabad megválasztását, a lakóhely szabad megválasztását, a letelepedési szabadságot, valamint az ország területének elhagyásához és a visszatéréshez való jogot.

A kitiltás intézménye egyértelműen a tartózkodási hely szabad megválasztásának jogát korlátozza. A mozgásszabadság értelemszerűen csak a magánszféra tiszteletben tartásával érvényesülhet. Az Alkotmány értelmében az ország elhagyásához való jog mindenkit (a külföldieket is) megillető alkotmányos alapjog. Az ország elhagyásához való alkotmányos alapjog jelentheti az ország ideiglenes elhagyásának lehetőségét (például turistaút, munkavállalás, külföldi tanulmányok folytatása) az odaváló visszatérési szándékkal, az

emigrációhoz való jogot, a végleges szándékú elhagyást (a kivándorlást) amely együtt járhat az állampolgárságról való lemondással is.¹³

A 2007. évi II. Törvény rendelkezik a témában, miszerint A törvény már a három hónapot meg nem haladó magyarországi tartózkodáshoz is vízum beszerzését írja elő. Ezek a rövid ideig szóló vízumok, a repülőtéri tranzitvízum, az átutazóvízum, vagy a rövid idejű tartózkodásra jogosító vízum. A jogszabály hiányossága, hogy ezen vízumok kiadását vagy meghosszabbítását elutasító határozatok ellen nem biztosít jogorvoslatot. A három hónapot meghaladó tartózkodás feltételei rendkívül szigorúak.¹⁴

A harmadik országbeli állampolgárnak nem csak érvényes úti okmánnal, hanem a vissza- vagy továbbutazáshoz szükséges engedéllyel is rendelkeznie kell; igazolnia kell továbbá beutazása és tartózkodása célját. Ezen felül igazolnia kell, hogy a Magyar Köztársaság területén rendelkezik szálláshellyel vagy lakóhellyel; hogy tartózkodása teljes időtartamára rendelkezik a lakhatását és megélhetését, valamint a kiutazás költségeit is biztosító anyagi fedezettel. Igazolnia kell továbbá, hogy az egészségügyi ellátások teljes körére biztosítottnak minősül, vagy egészségügyi ellátásának költségeit biztosítani tudja; hogy nem áll kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom hatálya alatt, illetve beutazása és tartózkodása nem veszélyezteti a Magyar Köztársaság közbiztonságát, nemzetbiztonságát vagy közegészségügyi érdekeit; hogy nem áll beutazási és tartózkodási tilalmat elrendelő SIS figyelmeztető jelzés hatálya alatt. Ezeknek elsősorban a vagyoni feltételeknek sokszor még egy magyar állampolgár sem tud megfelelni, hiszen számos esetben előfordul, hogy valamilyen oknál fogva (például átmeneti munkanélküliség, vagy lakhatási nehézség) a fenti együttes feltételek egyikét nem tudja teljesíteni. Szükséges lenne, hogy a jogszabály ne támasson a magyar állampolgárokhoz képest aránytalanul hátrányosabb követelményrendszert. A törvény bizonyos értelemben könnyít, a kutatás céljából Magyarországon tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok tartózkodási engedélyéhez szükséges feltételeken. A feltételrendszer azonban itt is kettős, mert egyrészt fogadási megállapodást kell kötni az akkreditált kutatószervezettel, másrészt a kutatóintézetnek írásban kötelezettséget kell vállalnia, hogy, amennyiben a kutató a szükséges anyagi fedezettel nem rendelkezik – megtéríti a kiutasításával kapcsolatban felmerült költségeket. A kutató vagyoni helyzete tehát itt is meglehetősen hangsúlyosabb, mint az a produktum, melyet a kutató Magyarországon létrehoz. Túlságosan nagy terhet jelent a magyar kutatóintézetnek az a törvényi rendelkezés, miszerint a kutatóintézetnek kell viselnie a harmadik országbeli kutató kiutasításával

---

¹³ 1949. évi XX. törvény. A Magyar Köztársaság Alkotmánya

¹⁴ 1. 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról

felmerülő költségeket, amennyiben a kutató önként nem hagyja el az országot. További aránytalan teher, hogy a kutatóintézet ezen felelőssége a kutatási megállapodás megszűnését követő hat hónapig még fennáll. Ezzel olyan szükségtelen kötelezettséget ró a jogszabály a magyar kutatóintézetekre, amely miatt a kutatóintézet nincs motiválva, hogy harmadik országbeli, értékes kutatókat foglalkoztasson.¹⁵

A bejelentési kötelezettségek tekintetében a törvény a harmadik országbeli állampolgártól az idegenrendészeti hatósággal való teljes együttműködést ír elő, ugyanakkor a vízumeljárásban az anyanyelvhasználattal felmerülő költségeket (fordítási, tolmácsolási, jeltolmácsolási), a hatóság a harmadik országbeli kérelmezőre hárítja. A központi idegenrendészeti nyilvántartásban a harmadik országbeli állampolgárról olyan személyes adatokat is nyilván tartanak, mely a személyiségvédelmi jogok kapcsán aggályos lehet.¹⁶

A törvény 1. §-ának (2) bekezdése rendeli el, hogy a harmadik országbeli állampolgár be- és kiutazási, valamint tartózkodási jogának gyakorlása korlátozható. A szabad mozgáshoz való jog ugyanis nem korlátlan alapjog. Az állam területén e személyes szabadságjog a törvény keretein belül érvényesülhet, a törvények azonban nem érinthetik e jog lényeges tartalmát. Mivel a mozgás szabadsága szervesen kapcsolódik a személyes szabadsághoz, ez utóbbi jog korlátozása egyúttal a mozgásszabadság korlátozásával, vagy kizárásával járhat együtt. A jogszabály azonban nem minden harmadik országbeli állampolgárra alkalmazható. Amennyiben nemzetközi szerződés erről másként rendelkezik, akkor a diplomáciai vagy egyéb személyes mentességet élvező, illetve nemzetközi szerződés alapján beutazó harmadik országbeli állampolgárra a törvény rendelkezéseit nem lehet alkalmazni. Pozitívumként értékelhető a törvény által nemzeti vízum, illetve nemzeti tartózkodási engedély biztosítása azon harmadik országbeli állampolgár részére, aki például a magyar nyelv megőrzése, ápolása, a kulturális, nemzeti önazonosság megőrzése, államilag elismert közép- vagy felsőfokú oktatásban való részvételen kívül oktatás, illetve tanulmányokkal összefüggő ismeretek gyarapítása, érdekében kíván a Magyar Köztársaság területén tartózkodni.¹⁷

A beutazással kapcsolatos szabályzás konkrétan kifejti azokat a vagyoni, szociális feltételeket, mellyel a harmadik országbeli állampolgárnak rendelkeznie kell. A három hónapot meg nem haladó tartózkodáshoz előírt ilyen feltételek közül a legkirívóbban indokolatlannak tűnik

---

¹⁵ i.m.

¹⁶ u.o.

¹⁷ i.m. 1.§

annak igazolása, hogy a harmadik országbeli állampolgár legalább 30 000 euró összegű fedezetet nyújtó utasbiztosítással rendelkezik.¹⁸

A tartózkodási engedély kiadására vagy meghosszabbítására irányuló idegenrendészeti eljárást főszabály szerint a regionális igazgatóságnál kell kezdeményeznie a harmadik országbeli állampolgárnak. A rendelet azonban e körben kedvez azon harmadik országbeli állampolgárnak, aki kutatás céljából tartózkodik Magyarországon. A harmadik országbeli kutató ugyanis a tartózkodásra irányuló kérelmét a szálláshelye szerint illetékes regionális igazgatóságnál is benyújthatja. Pozitív eltérést alkalmaz a jogszabály, amikor a kutató kérelmező esetében, a tartózkodási engedély iránti kérelem elbírálási határidejét csökkenti. Főszabály szerint ugyanis a tartózkodási engedély iránti kérelemről a hatóság huszoneköt munkanapon belül dönt, kivéve, ha a magyarországi tartózkodás célja kutatás, ugyanis ebben az esetben az elbírálást 10 munkanapon belül végre kell hajtani. További engedményt vezetett be a kutatók vonatkozásában a rendelet a tartózkodási engedély érvényességi idejének megadásakor. Az engedélyezett tartózkodás időtartamát ugyanis általában úgy kell megadnia a hatóságnak, hogy a harmadik országbeli állampolgár úti okmány a tartózkodási engedély lejártát követően még legalább három hónapig érvényes legyen. A harmadik országból érkező kutató ez alól kivétel, mert az ő úti okmánya érvényességi idejének legfeljebb az engedélyezett tartózkodásának időtartamát kell lefednie. A három hónapot meghaladó magyarországi tartózkodás célját a harmadik országbeli állampolgárnak igazolnia kell. Amennyiben azonban a beutazás és a tartózkodás célja kutatás, a kormányrendelet értelmében a kutató, a kutatószervezettel kötött fogadási megállapodással is igazolhatja tartózkodásának célját.¹⁹

---

¹⁸ Lásd: 114/2007. (V. 24.) Korm. rendelet a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról

¹⁹ i.m.

2.2 A harmadik országbeliek foglalkoztatására vonatkozó jogi szabályzás²⁰

A külföldiek magyarországi foglalkoztatását szabályzó minisztériumi rendelet maximálja az engedéllyel foglalkoztatható külföldiek számát, mely létszámadatot a szociális és munkaügyi miniszter a Magyar Közlönyben teszi közzé. A rendelet értelmében a külföldi (harmadik országbeli) állampolgárt a foglalkoztatás szempontjából, rangsorban megelőzi a magyar munkaerő és az Európai Gazdasági Térség (EGT) állampolgára. Ennek értelmében tehát mindaddig, amíg a foglalkoztató által benyújtott munkaerőigényt hazai kiközvetíthető munkaerővel ki lehet elégíteni, addig a foglalkoztatáshoz egyéni engedély nem adható ki. Ez az egyéni engedély is csak legfeljebb kétszer két évre adható ki. A harmadik országbeli állampolgár bérezését a rendelet csak részben védi, amikor előírja, hogy az országos átlagos személyi alapbérnél lényegesen alacsonyabb nem lehet. Azonban a jogszabály definiálja a lényegesen alacsonyabb személyi alapbért, miszerint az akkor minősül lényegesen alacsonyabbnak, ha nem haladja meg az adott tevékenységre vonatkozó országos személyi alapbér nyolcvan százalékát.²¹

A rendelet védi a külföldi állampolgár bérezését, amikor rögzíti, hogy a foglalkoztató a külföldi által ellátandó tevékenységért az erre a tevékenységre vonatkozó országos átlagos személyi alapbérnél lényegesen alacsonyabb személyi alapbért (illetményt, díjazást) nem jelölhet meg. Amennyiben a foglalkoztatáshoz szükséges engedélyezési kérelemben ennél mégis alacsonyabb bérezést jelöl meg a foglalkoztató, akkor a kérelmét el kell utasítani. A jogszabály a munkaerő-piaci helyzet vizsgálata és engedély nélkül engedi foglalkoztatni a naptári évenként öt munkanapnál nem hosszabb ideig tartó, oktatási, tudományos vagy művészeti tevékenységet végző külföldi állampolgárt, illetve azt a kutatót, aki magyarországi kutatási tevékenységet akkreditált kutató szervezettel kötött fogadási megállapodás alapján végez.²²

---

²⁰ A szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga magában foglalja a lakóhely, vagy az ország elhagyásához való jogot. A Magyarország területén törvényesen tartózkodó személyek - magyar állampolgárok, érvényes úti okmányokkal rendelkező külföldiek stb. - belátásuknak megfelelően jogosultak a lakóhely, vagy tartózkodási hely önmaguk számára történő meghatározására, ebben nem korlátozhatók. E sajátos személyes szabadságjog tehát magában foglalja az ország területén való szabad mozgást és a tartózkodási hely szabad megválasztását, a lakóhely szabad megválasztását, a letelepedési szabadságot, valamint az ország területének elhagyásához és a visszatéréshez való jogot. Az Alkotmány értelmében az ország elhagyásához való jog mindenkit (a külföldieket is) megillető alkotmányos alapjog. Az ország elhagyásához való alkotmányos alapjog jelentheti az ország ideiglenes elhagyásának lehetőségét (például turistaút, munkavállalás, külföldi tanulmányok folytatása) az odaváló visszatérési szándékkal, az emigrációhoz való jogot, a végleges szándékú elhagyást (a kivándorlást) amely együtt járhat az állampolgárságról való lemondással is.

²¹ Lásd: 8/1999. (XI. 10.) SzCsM rendelet a külföldiek magyarországi foglalkoztatásának engedélyezéséről

²² i.m.

A kutatási téma szempontjából fontos az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos szabályzás ismerete is. A vonatkozó törvény a Magyar Köztársaság területén tartózkodó természetes személyeket, ezek csoportjait, valamint a jogi személyeket és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezeteket rendeli védeni, amikor előírja, hogy azonos tisztelet és körültekintés, és az egyéni szempontjaik azonos mértékű figyelembevételére illeti meg őket. Az egyenlő bánásmód követelményét elsősorban a magyar állam, de ugyanúgy a munkáltató a foglalkoztatási jogviszony, illetve a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony, illetve az ezekkel közvetlenül összefüggő jogviszonyok tekintetében is köteles megtartani. A törvény büntetni rendeli többek között, ha valaki nemzetisége miatt kedvezőtlen bánásmódot kénytelen elszenvedni, mint más azonos vagy hasonló helyzetben lévő személy. A jogszabály biztosítja a jogorvoslatot, ugyanis a követelmények megsértése miatt mindenkinek lehetősége van személyiségi jogi pert, munkaügyi pert, fogyasztóvédelmi, munkaügyi vagy szabálysértési hatósági eljárást kezdeményezni. A törvény rendelkezéseinek betartását hatóság ellenőrzi, mely hatóság közreműködik az Európai Unió Bizottsága számára az egyenlő bánásmódra vonatkozó irányelvek harmonizációjáról szóló jelentések elkészítésében. Az egyenlő bánásmód követelményeit a foglalkoztatónak, munkáltatónak is be kell tartania. Az egyenlő bánásmód érvényesülését a jogszabály ezen kívül érvényesülni rendeli még a szociális biztonság és az egészségügy, a lakhatás biztosítása, illetve az oktatás és képzés területén is.²³

2.3 A foglalkoztatás adatokban

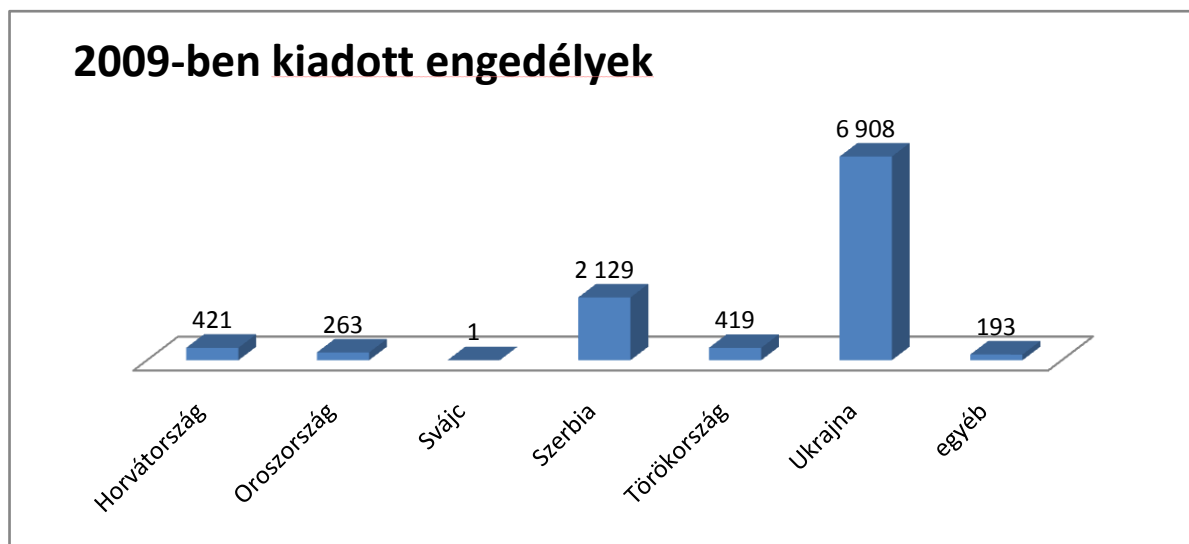
Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat által közölt, 2009-re vonatkozó adatok elemzésével a kutatási téma relációjában is többféle következtetés levonható.²⁴ Az adatok figyelembe vételével kijelenthető: a munkavállalási engedélyek száma a vonatkozó európai országok viszonylatában igen csekélynek nevezhető (lásd: 1.sz. Ábra).

---

²³ Lásd: 2003. évi CXXV. Törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

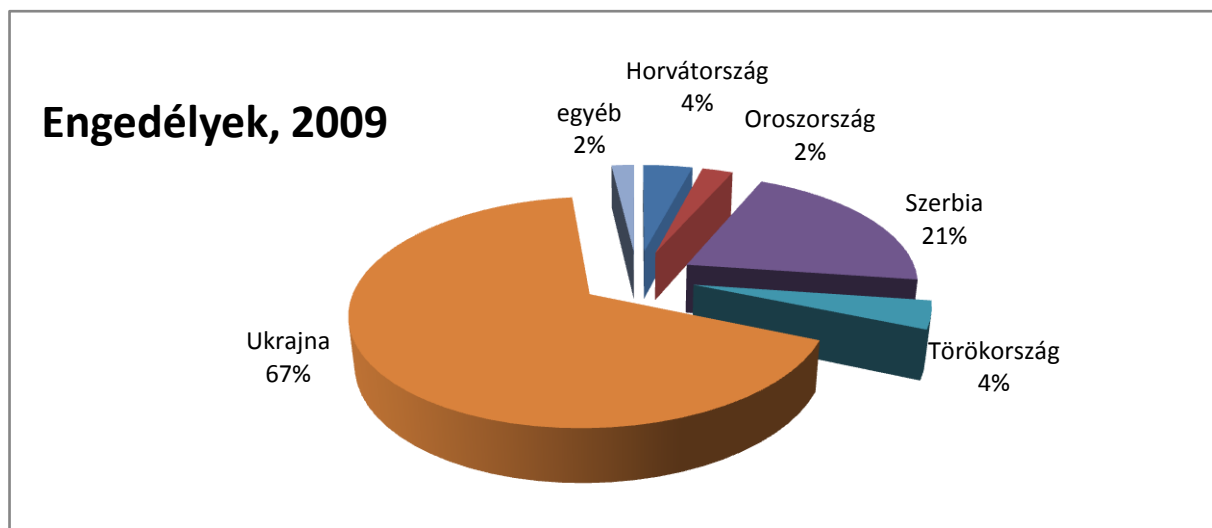
²⁴ http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_AFSZ_Statisztika

1.sz. Ábra

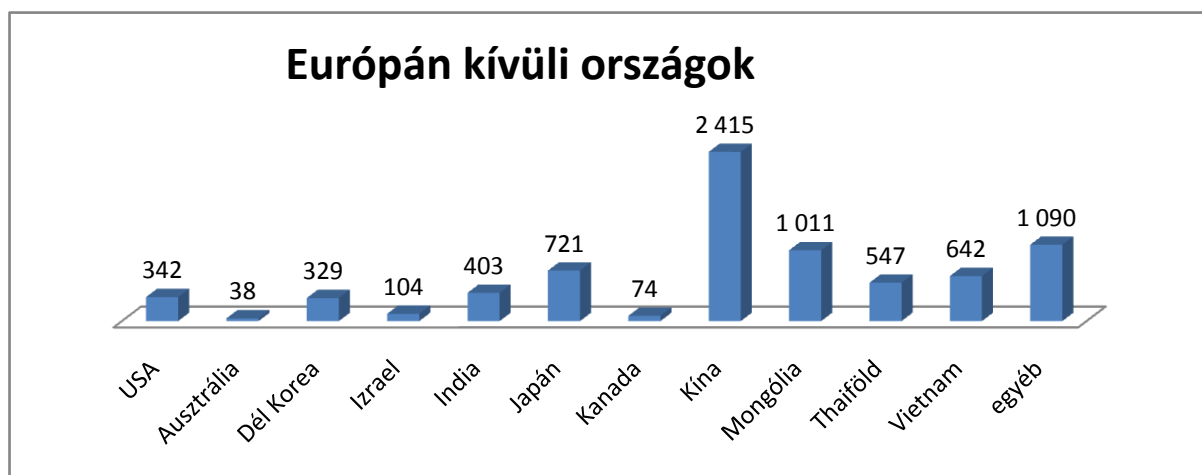
A kiadott engedélyek arányszámainak áttekintésével (lásd: 2.sz. Ábra) szembevetendő: az engedélyhez jutott harmadik országok állampolgárainak viszonylatában nyilvánvaló, hogy jelentős túlsúlyban vannak a Magyarországgal szomszédos államokból érkezők. Ukrajna és Szerbia állampolgára összesen az engedélyek 88%-át szerezték meg. Ennek elsődleges oka – a földrajzi közelségen túl – a határon túli, magyar nemzetiségű populáció jelentős aránya. Jellemző, hogy – Ukrajnán belül feltehetően többségében – Kárpátaljáról több mint háromszor annyi munkavállaló nyert sikeresen engedélyt, mint a – minden bizonnyal – Vajdaságból érkező szakemberek. Ez a többség egyrészt jól modellezi: Magyarország továbbra is vonzó munkaterület a környező „harmadik” országok polgárai számára, valamint nyilvánvaló, hogy a külföldi munkavállalók számára számottevő előnyt jelent a magyar nyelv ismerete. Ez közvetlenül továbbmutat a kutatásunk összefüggéseire is – melyben a fentieknek megfelelően túlnyomó többségben voltak a határon túli, magyar állampolgárságú megszólalók – más, harmadik országbeli kutató viszonylatában.

2.sz. Ábra

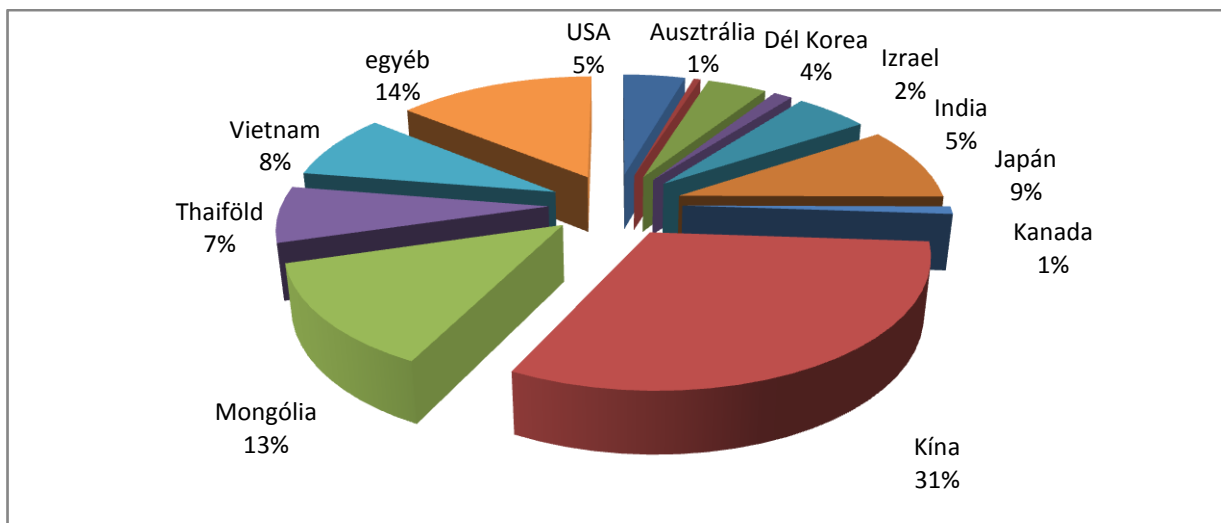
Érdekes tendenciára utal a török munkavállalási engedélyek számának magas aránya – ami hasonlatos a Horvátországból hazánkba érkezők számarányához. Ez a jelenség egyértelműen utal a török munkaerő és Európa munkaerőpiacainak mind szorosabb összefonódására, ez a folyamat a hatalmas elő-ázsiai területekkel rendelkező ország uniós közeledése kapcsán eszkalálódhat, erre utalt a kutatás során elért török nemzetiségű kutató adatközlése is.

Az Európán kívüli országok viszonylatában hasonlóan csekély számú munkavállalási engedélyszámról beszélhetünk 2009 viszonylatában (lásd: 3.sz. Ábra). Összességében az európai országok viszonylatában is igen csekélynek nevezhető az engedélyek száma – melyek összesen sem teszik ki csupán az egyik, Magyarországgal szomszédos „harmadik” országból hazánkba érkező munkavállalók számát.

3.sz. Ábra

Az engedélyek arányát tekintve két adattényező szembeötlő: a kínai és a mongol állampolgároknak kiadott engedélyek kimagasló száma (lásd: 4.sz. Ábra). Mivel felmérésünk során egyetlen kínai vagy mongol, innovációban részt vevő kutatót sem sikerült felderíteni, következtetésként levonható: az Európán kívüli munkavállalási engedélyek tekintetében az innovációban résztvevők és a munkába álló, egyéb szektorban dolgozók aránya nem korrelál. Számottevő mindemellett a magas technológiai fejlettségű országokból érkezők arányának száma, különös tekintettel USA és Japán adataira (5%, 9%), ami azt mutatja, hogy hazánk továbbra is esélyes a pozitív technologiaimport-fejlődésre.

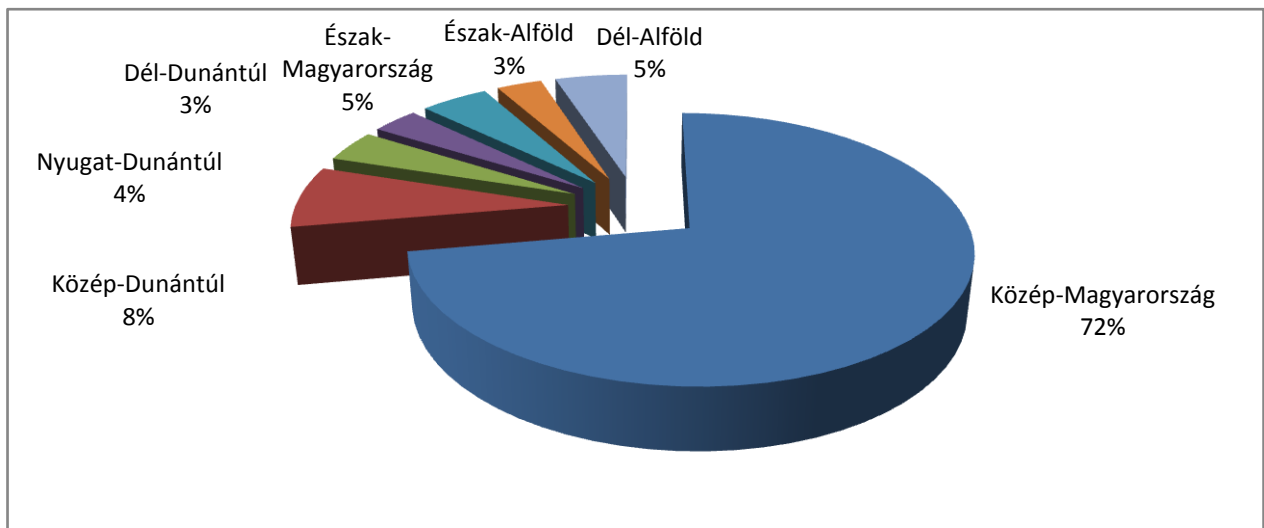

4.sz. Ábra

2.4 Harmadik országbeliek munkája és a hazai régiók

A hazai, stratégiai tervezési régiók, mint az innovációs támogatási szisztéma alapvető statisztikai egységei. A harmadik országból hazánkba érkező munkavállalók eloszlása közvetlen utalást mutathat az egyes régiók és a globális munkaerőpiac – így a fejlesztési dinamika hazánkat jellemző, belső anomáliáira, eltéréseire is. Az ÁFSZ 2009-es jelentése ezzel kapcsolatban is jellemző összefüggésekre mutat (lásd: 5.sz. Ábra).²⁵

²⁵ i.m.

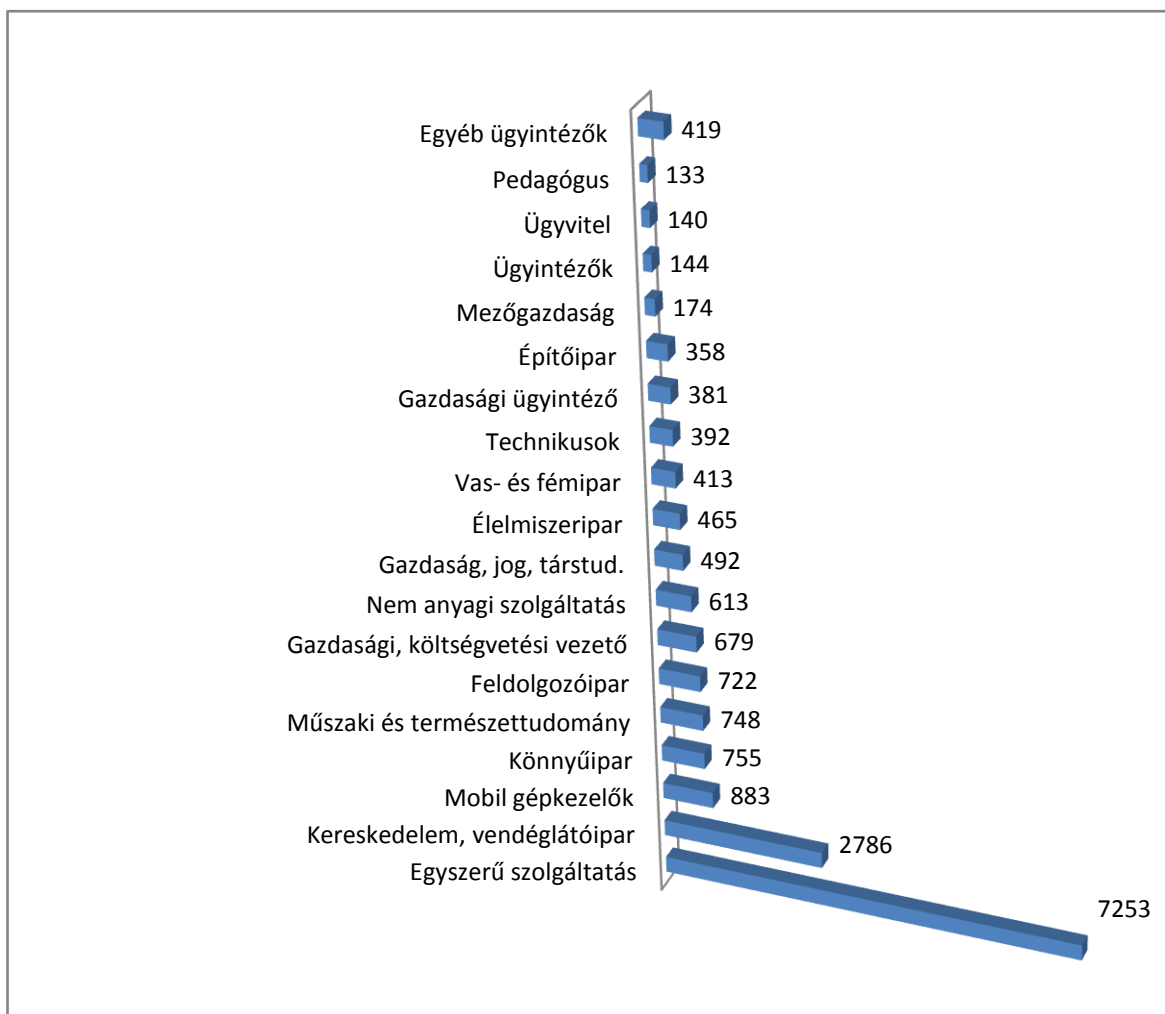

5.sz. Ábra

Közép-Magyarország, élén Budapesttel, illetve a régióhoz tartozó, jelentékeny ipari fejlődést mutató körzetekkel torz túlsúlyt jelez a harmadik országbeliek elhelyezkedésének viszonyrendszerében. Mindez természetesen közvetlen indikátora az innováció-fejlődésben részt vevő többi hazai régió hátrányos pozíciójának. A kutatáshasznosításban mindemellett kiemelkedő teljesítményt nyújtó centrumok vonzereje (Szeged, Debrecen, stb.) a harmadik országok munkavállalóinak számarányát tekintve nem jelentkezik számottevő szignifikanciával. Mindemellett jelen kutatás egyik eredménye, hogy a budapesti interjúalanyok mellett arányosan képviseltette magát a megszólalók között a szegedi tudáscentrum intézményrendszere is. Az ÁFSZ-jelentés egyik következtetése: az innovációs központok egyelőre nem jelentenek tudományos súlyuknak megfelelő munkaerő-piaci potenciált.

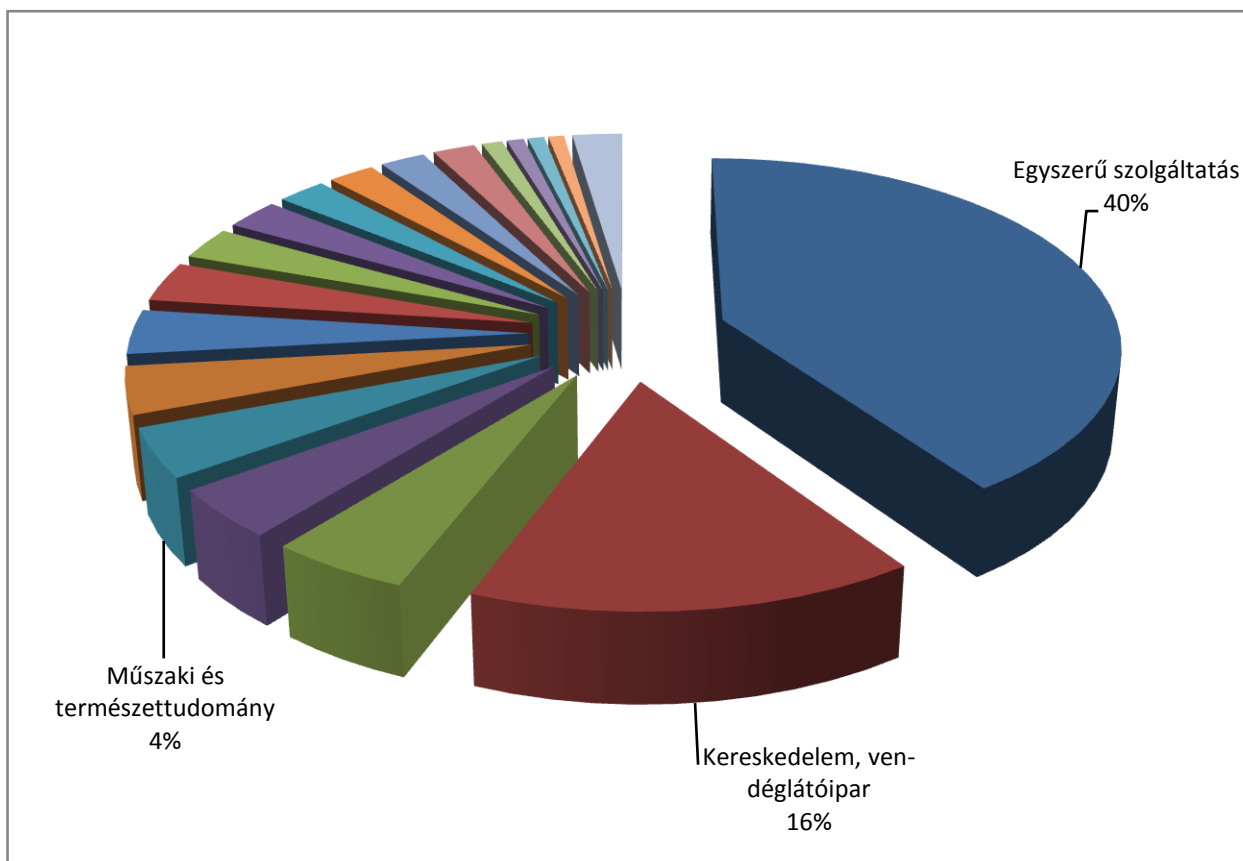
2.5 A harmadik országbeli munkaerő ágazati megoszlása

A harmadik országokból érkező, Magyarországon munkát vállaló szakemberek ágazati megoszlása összességében teljes spektrumot mutat, bár az arány-eltolódás 2009 adatainak tükrében torz képet ad (lásd: 6.sz. Ábra).

6.sz. Ábra

Az arányszámok tekintetében a szolgáltatási szektor – és nyilván ezen belül jellemzően a kereskedelem – dominanciája túlzó (lásd: 7.sz. Ábra). Mindebből nyilvánvalónak tetszik, hogy hazánk, mint ipari, tudományos, illetve innovációs fenomenon, a nemzetközi munkaerőpiacon minimális tényező. A gazdasági szektor, mint vonzerő jelenléte biztató, ám ennek a szektornak az önálló, hazai kutatóbázisa a felmérésünk eredményeképp csekélynek pozícionálható.

7.sz. Ábra

A műszaki és természettudomány 4%-os jelenléte kutatásunk számára releváns. Ez, a 748 munkavállalási engedély iránymutató a közeli és a távolabbi jövő szempontjából – hiszen elsődlegesen ez érinti az innováció területét – ami biztató, tekintve, hogy a feldolgozó- és könnyűipar arányszámait hozza a harmadik országok állampolgárainak viszonyrendszerében.

3 Kutatáshasznosítás és klaszterek, a fejlődés irányai

A mélyinterjúk mindegyike egyértelműen utalt rá: a kutatás által vizsgált migrációs szisztéma elválaszthatatlan a hazánkat érintő, és mint azt láthatjuk, a gazdasági fellendülés elengedhetetlen kulcsszereplőjévé váló innováció-fejlesztési folyamat egészétől. Mivel a kutatás konkrét, gyakorlati kontextusban vizsgálta a migrációs jelenségcsoportot, nyilvánvalóvá vált: a vizsgált kutatók, innovációs szakemberek többségének tevékenysége szorosan kapcsolódik az innováció-fejlődéshez strukturálisan kötődő klaszterszisztémához – a legtöbb szakember foglalkoztatása valamilyen kutató- vagy ipari klaszteren belül történik, így egyértelmű a konklúzió: a kutatómigráció iránya, mennyisége és minősége a klaszterek fejlődéséhez köthető. Mindehhez elengedhetetlenül szükséges az innováció-fejlesztés ezen formáinak körvonalazása.

A klaszterekkel kapcsolatos jogi szabályzás szerény – maga a klaszter nem társasági jogi fogalom, és ahogy az a kutatáshasznosítást felügyelő hivatalok vezetőivel készült interjúinkból kiderült: nincs is kormányzati szándék a klaszteresedés tendenciózusabb jogi szabályzására. Az 1989. évi II. törvény és későbbi változtatásai nem rendelkeznek a klaszterről, amely vállalkozásoknak egy olyan stratégiai szövetsége, ami az eddig ismert vállalkozási csoportosulásoktól több szempontban is különbözik, mondhatnánk több és modernebb is. A klaszter non-profit szerveződés. Amennyiben a jogszabály a többi társadalmi szervezethez hasonlóan a klasztert például önálló jogi személyé tenné, az közvetlen uniós és hazai támogatásokkal sikeresen hozzájárulhatna a magyar kutatásfejlesztés sikereihez.²⁶

Az egyesülési jog olyan alapvető szabadságjog, amely megillet mindenkit, éppen ezért a törvény az egyesüléshez való jog zavartalan gyakorlását biztosítja a Magyar Köztársaság területén. A jogszabály értelmében mindenkinek joga van arra, hogy másokkal szervezeteket, illetőleg közösségeket hozzon létre vagy azok tevékenységében részt vegyen, de ez a jog nem korlátlan, mely korlátokat a törvény meg is nevezi. Az egyesülési joggal való élés nem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, kizárólagos birtoklására, nem valósíthat meg bűncselekményt és bűncselekmény elkövetésére való felhívást, nem hozhat létre fegyveres szervezetet, valamint nem sértheti mások jogait és szabadságát.²⁷

A jogi személynek számító társadalmi szervezet alapítását viszonylag egyszerű feltételhez köti. Ilyen feltétel a tíz alapító tag, az alapszabály, az ügyintéző és képviseleti szerv megléte, majd a bírósági nyilvántartásba vétel. Az ügyintéző és képviseleti szerv tagja lehet, olyan

---

²⁶ Lásd: 1989. évi II. törvény az egyesülési jogról

²⁷ i.m.

harmadik országbeli állampolgár is, aki a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény hatálya alá tartozik, és bevándorolt vagy letelepedett jogállású, illetve tartózkodási engedéllyel rendelkezik. Ezzel a rendelkezéssel a törvény lehetőséget teremt olyan civil szervezetek létrehozására, melyek célja valamely innováció, vagy kutatásfejlesztés megvalósítása, harmadik országbeli kutatók részvételével.²⁸

Létezik jogszabályi rendelkezés, amely a pártok kivételével olyan természetes személyekre, jogi személyekre, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságokra, valamint társadalmi szervezetekre vonatkozik, akik programjaik végrehajtásához az Európai Unió által nyújtott támogatásokat, illetve az ezekhez társuló központi költségvetési forrásokat használják fel. A jogszabály részletesen szabályozza a források, az eredmények és a teljesítmények mindenre kiterjedő és rendszeres vizsgálatát. Ezzel a rendelet azt kívánja biztosítani, hogy a központi költségvetésből, nemzetközi segítyből vagy támogatásból, illetve az Európai Unió által nyújtott támogatásokban részesülő, például innovációt megvalósító programok eredményesen, tervszerűen és hatékonyan valósuljanak meg.²⁹

Az úgynevezett „innovációs törvény” olyan pályázati rendszerek működtetését preferálja, amely az innovációs projektek esetében rendkívül bonyolult pénzügyi tervezési, felhasználási és elszámolási szabályokat tartalmaz. Ezen szabályok precíz betartása elsősorban a kis-és közepes vállalkozásokra jelent aránytalan terhet, és fontosságuk sokszor hangsúlyosabb, mint az innovációs produktum hasznossága.³⁰

A törvény hatálya nemcsak a Magyarországon megvalósuló kutatás-fejlesztésre és technológiai innovációra, hanem a külföldön nyújtott szolgáltatások igénybevételére és külföldről történő olyan eszközbeszerzésekre is kiterjed, amelyek közvetlenül Magyarországon megvalósuló kutatás-fejlesztéshez, technológiai innovációhoz kapcsolódnak. A törvény pozitív célkitűzései közé tartozik, hogy támogatással, ösztönzéssel előmozdítsa a kutatás-fejlesztési és technológiai innovációs eredmények létrehozását és hasznosítását, annak érdekében, hogy a magyar gazdaság fejlődhessen. A támogatás egyik formájaként a Kormány pályázati úton segíti a Magyarországon folytatott kutatás-fejlesztési és technológiai innovációs projekteket. A harmadik országbeli kutatók beáramlását segíti elő a jogszabály azon rendelkezése, mely alapján a támogatások nyújtásánál előnyben részesítik azokat a kutatás-fejlesztési és technológiai innovációs projekteket, amelyek regionális, illetve határon átnyúló együttműködést valósítanak meg. A jogalkotó helyesen felismerte a nemzetközi

---

²⁸ i.m.

²⁹ Lásd: 124/2003. (VIII. 15.) Korm. rendelet az Európai Unió által nyújtott egyes pénzügyi támogatások felhasználásával megvalósuló programok monitoring rendszerének kialakításáról

³⁰ Lásd: 2004. évi CXXXIV. Törvény a kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról

kutatóáramlás és kutatócsere fontosságát, amikor pályázati rendszerek keretében támogatni rendeli ezeket a folyamatokat. A törvény alapján támogatást lehet nyújtani a vállalkozások olyan szakmai szövetségeinek, konzorciumainak, melyek a tudományos és technológiai információszolgáltatásnál, kutatás-fejlesztési együttműködésre, pályázatokon való részvétel előkészítésére és segítésére irányuló szervezési és közvetítő tevékenységet folytatnak. A jogszabály nagy gondot fordít a kutatás-fejlesztés és a technológiai innováció társadalmi megítélésének, elfogadottságának és megbecsülésének javítására, amikor szabályozza, hogy ezeket a törekvéseket támogatni kell. Rámutat annak szükségességére is, hogy a kutatások eredményeinek publikálása, népszerűsítése milyen nagy jelentőséggel bír, hiszen ez által a kutatás-fejlesztés akár hazai, akár uniós, akár harmadik országbeli szereplői közötti párbeszédet erősíteni lehet.³¹

Az innovációs projektek ellenőrzését szabályzó rendelet a támogatásban részesülő kutatás-fejlesztési és technológiai innovációs programok forrásainak kezelőire, ezek felügyelő szerveire, valamint ezen programok kedvezményezettjeire állapít meg szabályokat.³²

A jogszabály nem határozza meg, hogy mit ért a program céljának, prioritásának, együttműködői körének és anyagi ésszerűségének megfelelő értékelési módszer alatt, ezért előfordulhat, hogy túl bonyolult és esetleg egymásnak ellentmondó értékelési módszereket dolgoznak ki az ezért felelős szervek. A jogszabály mindemellett értékelés és vizsgálat alá veti az innovációval foglalkozó programokat abból a szempontból, hogy céljuk szakmailag megalapozott-e, van-e célközönségük, milyen hasznosíthatóság várható a programok végrehajtásától és, hogy annak milyen gazdasági-társadalmi hatásai lesznek. Minden innovációs program értékelésének eredményét nyilvánosságra kell hozni, így figyelemmel lehet kísérni, az éppen futó és vagy aktualitással rendelkező programok rendszerét. A jogszabály előírja az értékelésért felelős szerveknek, hogy olyan értékelési tervet készítsenek a támogatandó programok kidolgozásánál, amelyben az adott tudományterület sajátosságaira figyelemmel vannak.³³

---

³¹ i.m.

³² Lásd: 198/2005. (IX. 22.) Korm. rendelet a közfinanszírozású támogatásban részesülő kutatás-fejlesztési és technológiai innovációs programok értékelése rendszeréről és tartalmi követelményeiről

³³ i.m.

3.1 A globális-lokális kérdéskör

A klaszteresedéssel kapcsolatban elsőként említendő az a fordulat, ami a 70-80-as évek években alapvetően változtatta meg a fejlett országok regionális politikáját. A korábbi felülről lefelé szerveződő regionális gazdaságfejlesztést felváltotta az alulról felfelé építkező gyakorlat, amely programokban, a 90-es évek elején megjelent a klaszter fogalma. Az 1980-as évektől jelentős változások zajlottak le a fejlett piacgazdaságok térfolyamataiban. A fordista ciklus vége, a posztfordista ciklus kezdete új munkamegosztási formákat jelentett meg, melyekben átalakultak a termelési rendszerek és a vállalati szervezetek is. Meghatározóvá vált a szolgáltató szektor, és az anyagi jellegű tevékenységek helyett a kapcsolódó szolgáltatások váltak dominánssá. Sokszor elkülönült vállalkozások nyújtották ezeket a szolgáltatásokat, s ez növelte a piaci alapú együttműködések mértékét. Mindezek következtében a termelés területileg dekoncentrált, míg a szellemi tevékenységről ennek ellenkezőjét mondhatjuk el.³⁴

A posztfordista ciklusra jellemző rugalmas gazdaságszervezés a regionális politikában is éreztette hatását, ennek jeleként valamennyi nyugat-európai ország új területfejlesztési jogszabályt alkotott. A regionális gazdaságfejlesztésben is szemléletváltás következett be. A korábbi allokatív tervezést felváltotta a stratégiai szemlélet. A regionális politikában előtérbe került a partnerség és a szubszidiaritás elve. Az endogén gazdaságfejlesztés során felértékelődtek a nagy értékű, sajátos tudáson alapuló, ritka helyi adottságok.

A klaszteresedés gazdasági dimenzióját a munkamegosztás jelenti. Az egyes vállalkozások számos más vállalkozással állnak kapcsolatban, amelyek szintén értékteremtő módon járulnak hozzá a végtermékhez. A klaszteresedés földrajzi dimenzióját a vállalkozások területi koncentrációjával jellemezhetjük. A piaci szereplők számára versenyelőnyt eredményez a gazdasági kibocsátás növekedése. E két dimenzió alapján négy alapesetet különböztetjük meg a klaszteresedésnek, melyek a kitermelői iparágak, a helyi piacra termelő vállalkozások, iparági klaszterek, és a regionális klaszterek.³⁵

A klaszterek kialakulásának kulcsa, hogy a globális verseny kihívásaira a vállalatok újfajta együttműködési rendszereket hoznak létre. Mindegyik esetben a helyi intézményekkel számított nagyon szoros együttműködés a jellemzőjük. Az iparágak többségénél az várható, hogy a vállalatok áttelepülnek az olcsóbb termelésre lehetőséget adó, vagy piacot nyújtó

---

³⁴ Deák Szabolcs: A klaszter-alapú gazdaságfejlesztés. In: Hetesi E. (szerk.): A közszolgáltatások marketingje és menedzsmentje. SZTE GTK Közleményei. Budapest, 2002. 102-121.

³⁵ i.m.

fejlődő országokba. Ezt az ellentmondás Porter „globális-lokális paradoxonnak” nevezi. A globális vállalat a magas hozzáadott értékű, nagy termelékenységű, avagy stratégiai fontosságú tevékenységeit általában hazai/térségi bázisaiban koncentrálja. A globális verseny hatására különböző sikeres vállalati válaszok születtek – clustering. Klaszterek csak olyan gazdasági szektorban, ágazatban jöhetnek létre, ahol exportra termelnek, ezáltal lehetőség van a gyors piaci terjeszkedésre. A regionális klaszter lényegében egy helyi húzóágazat. A klaszterek egy rész spontán jön létre és egyáltalán nincs formális kapcsolat az egymással versengő vállalatok között. A beágyazódás miatt lényeges, hogy a klaszterhez tartozó fontosabb cégek hazai bázisa a térségben van.³⁶

Porter megfogalmazásában a regionális klaszter egy adott iparág versenyző és kooperáló vállalatai, kapcsolódó és támogató iparágai, pénzügyi intézmények, szolgáltató és együttműködő infrastrukturális háttérintézmények, vállalkozói szövetségek innovatív kapcsolatrendszerén alapuló földrajzi koncentrációja. A globális verseny alapegységei a klaszterek lettek.³⁷

Egy klaszter több mint vállalatok összessége, így fejlesztése a vállalkozói szféra, a kormányzat, valamint az oktatási- és kutató intézmények élet újfajta együttműködését feltételezi. A gyakorlatban sok különböző klasztert és klaszter-kezdeményezést ismerünk, amelyek között jelentős eltérések vannak, hiszen a klaszterek történelmi kategóriáknak tekinthetők, kialakulásuk során egyedi fejlődési utakat járnak be. A különböző klaszter fogalmakra épülő gazdaságfejlesztési programok is különböznek egymástól, valamint a regionális klaszter mindegyik meghatározása valamilyen földrajzi koncentrációt vesz alapul, de nem határozza meg a földrajzi kiterjedés határait. Ennek köszönhetően a különböző területi szintre értelmezett klaszter-kezdeményezések is eltérnek egymástól.³⁸

Megkülönböztetünk az egész országra kiterjedő makroklasztert, egy régióra vagy egy nagyvárosra és vonzáskörzetére kiterjedő regionális klasztert, valamint egyetlen településre vagy munkaerő- vonzáskörzetre kiterjedő lokális klasztert. Ezen klaszterek esetében lényeges kérdés, hogy fejlesztésükben milyen szintű kormányzat játszik vezető szerepet. A klaszterek régiókról régiókra változnak tehát, és nincsen egységes recept fejlesztésükre. A támogatási eszközöket is a fejleszteni kívánt klaszterre kell adaptálni.³⁹

---

³⁶ Lengyel Imre – Deák Szabolcs: Regionális/lokális klaszter: sikeres válasz a globális kihívásra. In: Marketing & Menedzsment. 36. évf. 4. szám. Budapest, 2002. 17-21. (Lengyel-Deák 2002.)

³⁷ i.m. 22-26.

³⁸ Lengyel-Deák 2002. 20-21.

³⁹ u.o.

Globális előnyök tehát a klaszteresedés folyamatában: – a piaci verseny a legtöbb ágazatban egyre inkább lokálissá válik: a vállalatok globális stratégiákat kidolgozva versenyeznek egymással, – a hagyományos termelési tényezők bármely vállalat részére elvileg korlátlanul elérhetők, – a tudásalapú gazdaságból származó új ismeretek és technológiák globálisan elterjednek.

Lokális előnyök a klaszteresedésben: – a nemzetek, régiók, városok gazdasági teljesítményében fennmaradnak a jelentős különbségek, – bármelyik üzletág vezető globális vállalatainak hazai bázisa egyértelműen megadható, a tulajdonosok országa viszont nem mérvadó, – az ágazatok többségében a világ vezető versenyző cégeinek a termelő és kiszolgáló részlegek dekoncentrálódnak a félperifériákon.

3.2 K+F+I-helyzet Magyarországon

Magyarország uniós csatlakozásának egyik fő kérdése volt az, hogy az ország hogyan őrizheti meg, és növelheti versenyképességét az európai piacon, melyet a mai, tudás alapú gazdaságban egyre inkább az innováció határoz meg. Az innováció magában foglalja a kutatás és képességfejlesztést, valamint a tudás és a új technológiák gazdasági és társadalmi hasznosítását. A technológiai innováció minden olyan tudományos, műszaki, szervezeti, pénzügyi és kereskedelmi jellegű tevékenység, amely ténylegesen vagy szándék szerint műszakilag új vagy továbbfejlesztett prototípusokat, termékeket, eljárásokat és szolgáltatásokat eredményez.⁴⁰

Az innováció-politika nem tudománypolitika, nem is iparpolitika, hanem a tudásvezérelt növekedéspolitika. A nemzetközi innovációs rendszer mindazoknak az intézményeknek, vállalkozásoknak és egyéb szervezeteknek, valamint szabályoknak, keretfeltételeknek, akcióknak és politikáknak az összessége, amelyek az új tudás és technológia létrehozását, átadását, terjedését és hasznosítását befolyásolják. Összetett a rendszer, így az innováció-politika csak ez érintett többi szakpolitikával kölcsönhatásban kezelhető. Az OECD és az Európai Bizottság is rendszeresen végez innovációt mérő mutatószámokon alapuló kutatásokat. Az Európai Innovációs Trendvizsgálat (TrendChart) részeként megjelenő adatok alapján áttekinthető Magyarország néhány innovációs mutatója nemzetközi összehasonlításban. A vizsgálat négy kategóriában összesen 28 mutatóra terjedt ki, melynek

---

⁴⁰ Balogh Tamás: A magyarországi innováció helyzete az új Európában. In: Európai Tükör, 2. sz. Budapest, 2004. 45–52.

eredményeként láthatóvá válik, hogy Magyarországon a felsőfokú képzésben résztvevők számának és arányának növekedése nem minden szakterületen jelentkezett, valamint a szakemberhiány egyes területeken a további tőkebeáramlás egyik akadálya lehet. A diplomások arányát tekintve Magyarország középmezőnybe sorolható, a felnőttképzésben részt vevők arányát tekintve pedig a tagjelölt országok között az utolsó előtti helyen áll.⁴¹

Az EU tagországai innováció-politikájuk megerősítésére, annak kiszélesítésére törekcszenek, de az eltérő társadalmi, történelmi és intézményi körülmények, valamint a még mindig meglévő fejlettségbeli eltérések miatt eltérések mutatkoznak. Az oktatáspolitikában egyre sorosabb az oktatási rendszer kapcsolata a vállalati innovációval. Számos kezdeményezés célkitűzése, hogy az a tudás terjesztését és gyakorlati alkalmazását, valamint az élethosszig tartó tanulást segítsék. Kiemelten fontosnak mutatkoznak a műszaki, és természettudományos pályák vonzerejének növelése. Magyarország uniós csatlakozás utáni versenyképességét nagyrészt a nemzeti innovációs rendszer határozza meg. Az összehasonlító anyagok láthatóvá teszik az ország erősségeit és nehézségeit egyaránt. A legtöbb kihívás az élethosszig tartó tanulásban és szabadalmazásban mutatkozik. Az új tagországok innovációs rendszerében sok a hasonlóság, emiatt különösen indokolt az együttműködés, valamint a nemzeti innovációpolitikának erős, a köz- és a magánszféra szervezeteit egyaránt tartalmazó hálózatokat, és a kapcsolódó szakpolitikákkal összehangolt támogatási rendszereket kell kialakítania.⁴²

Török Ádám tanulmányában rámutat, hogy a multinacionális befektetők szempontjából az érdeklődés középpontjában a gyorsan fejlődő nemzeti innovációs rendszerrel rendelkező nemzetgazdaságok állnak. A teljesítőképes országok gazdasági potenciálja gyakran katonai jellegű, belső piacokra irányuló fejlesztéseket hordozhat magában. A kedvező besorolású országok kutató- és egyetemi rendszerei hasonlóak a fejlett amerikai, vagy nyugat-európai szisztémákéhoz. Ahol ilyen található, rugalmas fejlődés vetíthető előre. Hátrányt jelent, hogy a fejlődő országokban a nemzeti innovációs rendszer csak a magasan képzett, jó nemzetközi kapcsolatokat fenntartó és többnyire anyagilag is elismert személyek számára realitás.⁴³

---

⁴¹ i.m. 46-60.

⁴² u.o.

⁴³ Török Ádám: Elmaradottság, felzárkózás és innováció az Európán kívüli, nem OECD országokban. In: Közgazdasági Szemle, Budapest, 2006. LIII. évf., 1005-1022.

3.3 Innováció-fejlődés a Lisszaboni Program szemszögéből

A Lisszaboni Agenda célja, hogy hosszú távú stratégiai modernizációs programban gondolkodjon, ez egyben egyfajta európai társadalmi és gazdasági fejlődési modell is. Mindemellett publicitást nyert, hogy rendszeres kritika éri a Program relevanciáját és megvalósíthatóságát. Az áruk kereskedelmének tekintetében az Unió fő versenytársainak a távol-keleti országok tekinthetőek, emellett jellemzően nehéz az EU és USA közötti versenyképesség eltérést racionalizálni. A kritikák másik fókusza, hogy a legfejlettebb EU országokban is lassú az innováció, jellemzően alacsonyak a K+F kiadások, valamint az Unión belül a termelékenységi hátrány is folyamatosan növekszik. Immár nyilvánvaló, hogy nem kerülhetőek el a strukturális változások és reformok ennek változását illetően – a jól kimunkált stratégia ugyanis nem lehet kompromisszumok függvénye. A lisszaboni célok belső ellentmondásai feloldhatóak – példa Svédország, Dánia és Finnország folyamatos gazdasági növekedése.⁴⁴

Egyértelmű: Dél- és Kelet-Közép-Európának kell nyugathoz felzárkóznia – hogy az EU felzárkózhasson az USA-hoz. A fenntartható és felzárkózó növekedés, valamint a stabilizáció nincs ellentétben egymással. A monetáris unió nem zárja ki az egyensúlyi konstellációkat. A másodfokú gazdasági stabilitás és konvergencia csak fejlett gazdasági szerkezetű és erős szociális kohéziójú országokban érvényesül egyidejűleg.⁴⁵

3.4 Technológiatranszfer és a migráció

hogy a vállalkozások versenyelőnyei között az egyéb tényezők mellett egyre jelentősebb szerephez jut a technológiai fejlődés és az ehhez társuló tudás. A rendelkezésre álló tudásmennyiség folyamatos bővülését a tudományos kutatás és a műszaki fejlesztés eredményei biztosítják. A vállalkozások belföldi és nemzetközi piacokon való megjelenéséhez és fennmaradásához hosszú távon szükséges a folyamatos technológiai felzárkózás, amely egyrészt a saját fejlesztéseken, illetve a fejlett technológiák adaptációján, azaz a technológiatranszfer útján lehetséges. A vállalkozások ezzel kapcsolatban három viselkedésmintát valósítanak meg: - az élenjárók a tényleges technológiai élvonalat képviselik, - a korai követők, akik már könnyebb helyzetben vannak, hiszen az élenjárók

---

⁴⁴ Palánkai Tibor: A lisszaboni program megvalósíthatósága.

In: Magyar Tudomány, 9. sz. Budapest, 2006. 1045–1051.

⁴⁵ i.m. 1051-1056.

tapasztalatai a főbb technológiai irányokat már kijelölték, - a kései alkalmazók, akik időzavar nélkül, kis kockázattal és alacsonyabb költségekkel lehetnek képesek a kitűzött piaci pozíciót megszerezni.⁴⁶

A kutatások megerősítik a tényt: a hazai vállalkozások jelentős része – beleértve természetesen az ipari parkokba települt vállalkozásokat is – a kései követők csoportjába tartozik. A megkérdezett – ipari parki környezetben működő – vállalkozásoknak mindössze 10%-a alkalmaz K+F munkatársat, s több, mint négyötödük egyáltalán nem költ kutatás-fejlesztésre.⁴⁷

Magyarországon az Ipari Parkok Egyesülete az Európai Unió definícióját fogadja el, mely alapján a tudományos park olyan területi alapon kiinduló kezdeményezés, mely nagyjából a felsőoktatási, kutatási intézményekhez és/vagy a területi K+F intézményekhez kötődik, feladata az új technológiákra alapuló vállalkozások létrehozása, illetve annak elősegítése, a technológiai transzfer lebonyolítása a kutatóintézetek és a parkban (vagy azon kívül) működő vállalkozások között. A tudományos parkok létrehozása három alapvető stratégiával történhet: 1. Az egyetem egyedül létesít parkot (pl. a Cambridge Tudományos Park). 2. Az egyetem nem saját maga, hanem más partnerekkel együtt, közös vállalkozóként hozza létre a parkot (pl. a Manchester Tudományos Park). 3. Az egyetem egy együttműködési projekt során gazdaságfejlesztő ügynökségekkel, helyi önkormányzatokkal közösen, de nem közös vállalkozó formájában indít tudományos parkot.⁴⁸

A tanulmány rámutat: a parkszerűen működő önálló tudásközpontok másik nagy csoportját a technológiai központok alkotják. A Technológiai Központ világszínvonalú kutatásokat folytat, szoftverfejlesztéssel foglalkozik, képzési és professzionális tanácsadási tevékenységet végez. Célja olyan komplex kérdések megoldása, amelyek lehetővé teszik a vállalkozások számára, hogy az információs társadalom teljes potenciálját hasznosítani tudják. Az egész világon egyre inkább erősödik az egyetemek vállalkozói jellege. Az egyetemi kapcsolatépítő irodák olyan egyetemeken belül működő szervezeti egységek (technológiai ügynökségek), amelyek a kapukon belül létrehozott tudás, a tudományos eredmények marketingjével, értékesítésével foglalkoznak. Segítséget nyújtanak a szellemi tulajdonjoggal és -politikával kapcsolatos kérdésekben, közvetlenül együtt dolgozik a szellemi tulajdon létrehozóival,

---

⁴⁶ Buzás Norbert (2002): Technológiatranszfer-szervezetek és szerepük az innovációs eredmények terjedésében In: Buzás Norbert - Lengyel Imre [szerk.]: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. Szeged, 2002. 93-108.

⁴⁷ i.m.

⁴⁸ u.o.

szerzőivel, támogatja őket a nyilvánosságra hozatalban és a kereskedelmi forgalomban való megjelenés folyamatában.

Az aktív hídképző intézmények azok, amelyek a technológia- és tudásközvetítést aktív kutatási tevékenységükön keresztül valósítják meg. Az ilyen intézmények az innovációs folyamatban az alapkutatási és a fejlesztési lépés között helyezkednek el. Tevékenységüket általában kormányzati támogatás segítségével végzik. Az aktív hídképző intézmény hazánkban sem ismeretlen fogalom, hiszen egy másik jól ismert hálózat, a németországi Fraunhofer Társaság mintájára nálunk is létrehozták 1992-ben a Bay Zoltán Alkalmazott Kutatás-fejlesztési Alapítvány intézethálózatát. Ám nem egy aktív hídképző intézmény, hanem a profilmeghatározó (anya)intézmény meghosszabbított karja, az anyaintézményből kiszoruló vagy ott helyet eleve nem kapó kutatók, illetve doktori ösztöndíjasok – esetenként kontraszelektált – gyűjtőhelyévé, egyfajta tudományos menedékhellyé vált, s ez eleve meghatározta kutatási teljesítményét is.⁴⁹

---

⁴⁹ i.m.

4 Migráció és kutatáshasznosítás vizsgálata Magyarországon

A kutatás struktúrája a vonatkozó magyar és uniós szakirodalom feldolgozásával, az érintett célcsoportok és intézmények megkeresésével, összesen 71 mélyinterjú elkészítésével és feldolgozásával épült fel. Az interjúk elkészítésénél a döntő szempont a megfelelően szűrt populáción túl az előre felvetett beszélgetési fókuszok mentén feltáruló meta-információk megszerzése volt – amit a kutatók sikerrel teljesítettek. Így a munka a szoftveres elemzés és a kapcsolatháló-analízis révén a témával kapcsolatos átfogó konzekvenciákat eredményezett. A kutatás eredményességének részletes áttekintéséhez azonban mindenek előtt a célcsoportok pontosítása vált szükségessé.

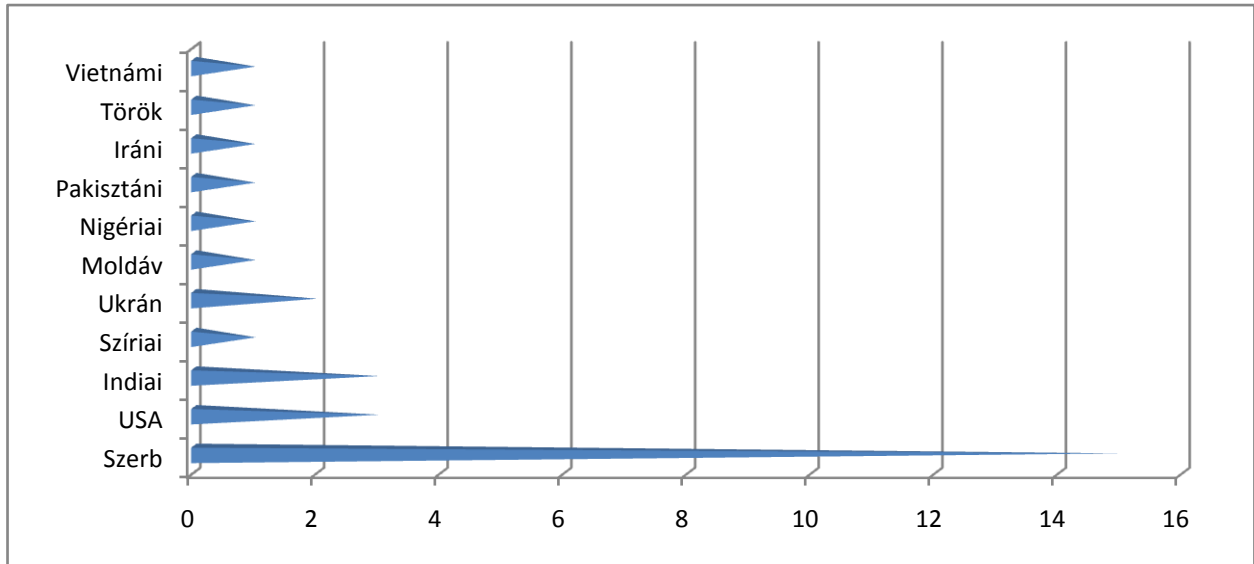
4.1 A célcsoportok

Mivel a kutatás a harmadik országbeli állampolgárok magyarországi tartózkodásának egyéb pozitív következményei közül az innováció serkentését és a versenyképesség növekedését vizsgálja, a kutatás közvetlen célcsoportja tehát a harmadik országok hazánkban tartózkodó, több mint 72 e. állampolgára közül mindaz, aki érintett a magyar innovációs folyamatokban, illetve a kapcsolódó, harmadik országban bejegyzett jogi személyek (vállalkozások, kutatóhelyek, stb.). A kutatás közvetett célcsoportjához azok a magyarországi vezetők, döntéshozók és értékelők tartoznak, akik kapcsolódnak a harmadik országbeli személyek által érintett innovációs folyamat(ok)hoz. Mind a közvetlen, mind pedig a közvetett célcsoport tagjai tevékenyen részt vesznek a kutatás végrehajtásában, hiszen a kutatási terv gerincét 50 félstrukturált mélyinterjú elemzése adja, ami során a közreműködők direkt információkat, véleményeket, ötleteket közölhetnek a téma egészével kapcsolatban.

4.1.1 A közvetlen, „A” célcsoport

A harminc, gondosan válogatott, közvetlen célcsoport kritériumainak megfelelő személy mindegyike harmadik ország állampolgára, és vagy kutatóként, vagy menedzserként, vagy tanulóként közvetlenül kapcsolódik a magyarországi innovációs folyamatokhoz. Az alanyok állampolgársági arányainak alakulását elsősorban a korábban már említett földrajzi-etnikai és nyelvi, illetve politikai törésvonalak határozták meg. A kutatás központjának (Szeged) közelsége a szerb határhoz egyben meghatározta a statisztikai arányok miatt is indokolt,

Magyarországgal határos harmadik ország érintett kutatóinak felmérését – hiszen lehetőség adódott a magyar innovációs folyamatokban involvált, szerbiai magyar szakembereket vajdasági munkaközösségeikben is megkeresnünk (8.sz. Ábra.).

8.sz. Ábra

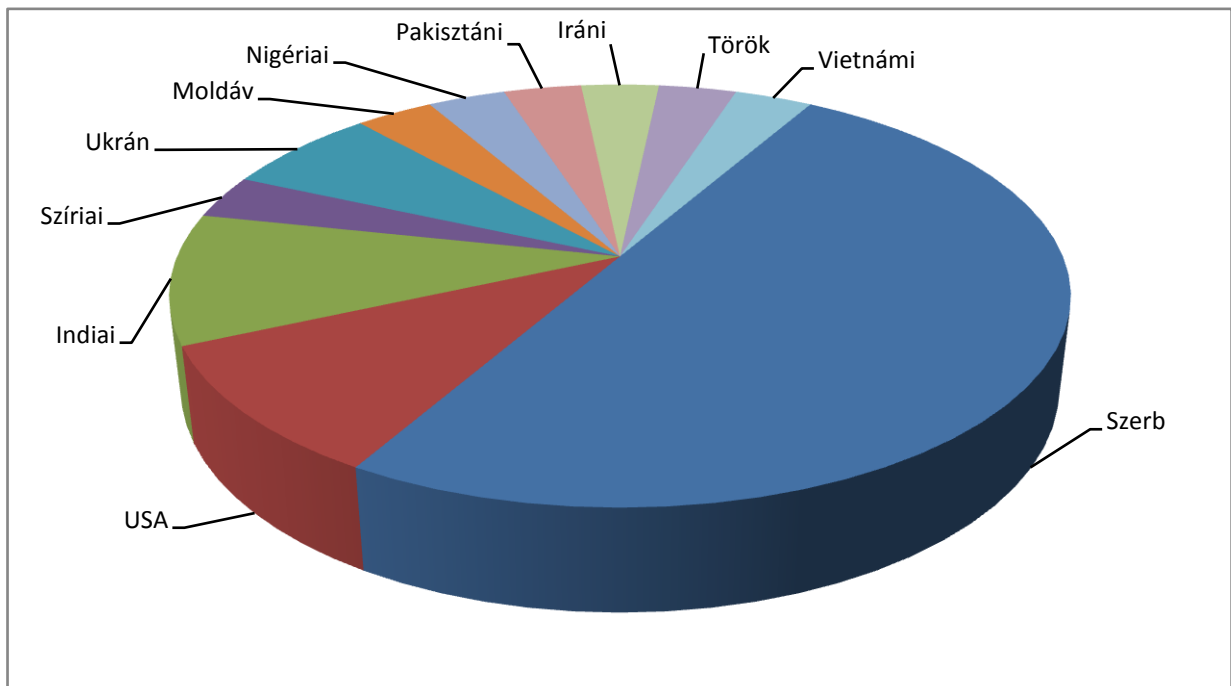
A kutatásban résztvevők állampolgári státusának arányát továbbá jellemzi, hogy az országos statisztikákat meghaladónak nagy számban sikerült amerikai és indiai állampolgárokat elérnünk (lásd: 9.sz. Ábra). Ez mindenképp két szempontból is fontos eredmény a kutatási téma szempontjából, hiszen az Egyesült Államok innovációs potenciálja ma a világ fejlett nemzetgazdaságai számára is etalon⁵⁰, másrészt – kínai résztvevő elérése híján – India 2009-re mintegy jelképe lett a haladó és globális szinten is tényezőként kezelt innovációs hajlandóság példájának.

Az amerikai kutatók és menedzserek sorában professzori minősítésű, kettős állampolgársággal rendelkező személy és egy főiskolai rektor is található, ami a populáció szűrésének kvalifikációját jellemzi. Az indiai és ukrán interjúalanyok kötődése elsősorban az élettudományokhoz köthető, míg a szerb állampolgárok zöme a gazdasági, illetve az innovációs szervező-klasztermenedzsment ágazatban érdekelt.

A szakemberek összességében jellemzően a téma iránt nyitottak bizonyultak és árfogó konklúziókra alkalmas adatokat közöltek. Bizalmat is szavaztak a kutatásnak – annak ellenére, hogy minden esetben nyilvánvalóvá tettük számukra, hogy minisztériumi megbízatásból folyik a kutatás, őszintén beszéltek közvetlen, vagy közvetett tapasztalataikról

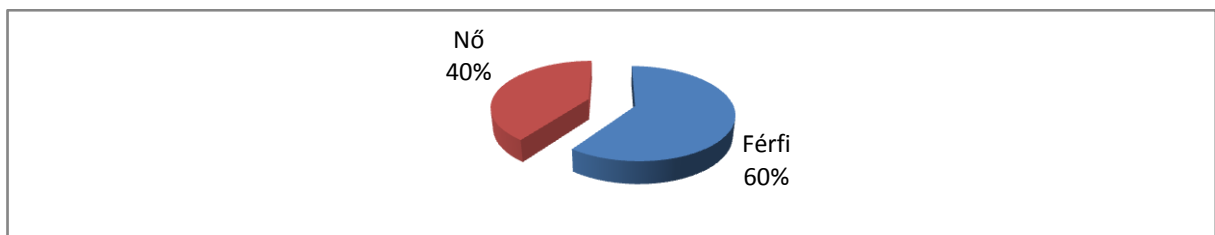
⁵⁰ Lásd: Török, 2006. 1010-1022.

a bevándorlási procedúrák pozitív, illetve kritikus elemeiről is. Nyelvi nehézség az adatfelvétel során nem adódott, a munkanyelv jellemzően az angol lett.

9.sz. Ábra

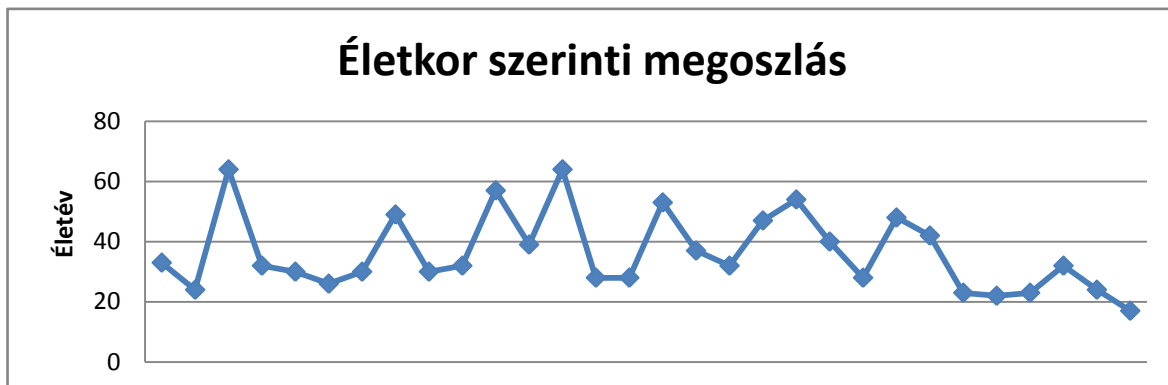
A megkérdezett kutatók 60%-a férfi (lásd: 10.sz. Ábra). Ez az arány jellemzően leképezi a magyar innovációs folyamatokban részt vevő nemek hányadát. Érdekes eredmény: az általunk megkérdezett, harmadik országbeli kutató- illetve menedzser hölgyek jellemzően nem terveznek családalapítást, gyermekvállalást Magyarországon.

10.sz. Ábra

Az életkor szerinti megoszlás vegyesnek nevezhető (lásd: 11.sz. Ábra). A menedzseri beosztású, magasan kvalifikált szakemberek jellemzően a 40 éves, és ennél idősebb korosztályhoz sorolhatóak, míg sikerült szignifikáns hányadban fiatal, doktori, illetve egyéb képzésekben is résztvevő, fiatal (20-as, 30-as éveikben járó) kutatókat megkérdeznünk. A

Magyarországon alkalmazásban álló harmadik országbeliek azonban jellemzően a középkorú, és az ennél idősebb korosztályhoz sorolhatóak.

11.sz. Ábra

Az adatfelvétel során jellemző probléma nem merült fel, a kutatók elérhetőségét – a nehéz felderítómunkát követően viszonylag egyszerűen elérhettük, a szakemberek szívesen vállalkoztak az interjúadásra.

4.1.2 A közvetett, „B” célcsoport

Eredményesnek, és az innovációt érintő szektor teljességét lefedően sokszínűnek bizonyult a közvetett célcsoport tagjaival folytatott adatfelvétel. Összesen 41 menedzser, intézmény- és cégvezető, illetve innováció-szervező vállalta az adatközlést, csekély számú elutasítással találkozhattunk. A válaszok nyíltan és őszintén tekintették át a kutatáshasznosítással és a migrációval kapcsolatos, érzékenyebb témaköröket.

Az adatfelvétel során célkitűzésként szerepelt, hogy az alanyok szelekciója a Magyarország ipari, szolgáltatási szektorait a lehető legteljesebben érintse – az interjúk lezárásával és az adatok feldolgozásával nyilvánvalóvá vált, hogy az innovációs szempontból stratégiaileg kiemelt szakmai területek mindegyike képviseltette magát a mintában (lásd: 12.sz. Ábra). Az adatfelvétel kapcsán törekedtünk arra, hogy megszólaltassuk a innovációs folyamatok fejlesztésével kapcsolatos hazai intézmények, hatóságok szakértőit is. Az országos rálátással rendelkező menedzserek és cégvezetők véleménye általánosságban pozitívnak tekintető az innovációs hatékonyság jövőjével kapcsolatban, míg a harmadik országok relációjában csekély eredményességről tudtak beszámolni.

Csupán elvétve, szinte csak a tudományos szektorban akadhattunk jellemzően aktív, munkavállalói minőségű együttműködésekre harmadik országok kutatóival, szakembereivel, kutatóhálózataival. Az együttműködések segítő pályázati rendszer hiánya azonban csaknem minden adatközlő esetében markáns véleményként jelentkezett.

A célcsoport tagjai szignifikánsan erősnek jellemezték a 2008 óta tapasztalható gazdasági válság hatásait az innovációs folyamatok egészére, bár a globális együttműködések jegyző vállalkozások kutatási és fejlesztési hatékonysága nem csökkent.

12.sz. Ábra

Az interjúalanyok szektorok szerinti elkülönülése az innováció-menedzsment markáns túlsúlyát mutatja (35% - lásd: 13.sz. Ábra). Ezt követi a kutatáshasznosítási szempontból kiemeltnek nevezhető, hazai ágazatok képviselőinek aránya: a biotechnológia (12%), genetika (10%) és az információtechnológia (15%). Ez azért is fontos, mert a 2009-ben irányelvként kezelt, klaszterszerveződéssel kapcsolatos tendenciáknak megfelelően, a kormányzati forrásokból is támogatandó kutatáshasznosítási stratégiai területekként az IT és az élettudományok egyes szakterületei tűntek iránymutatóknak.⁵¹

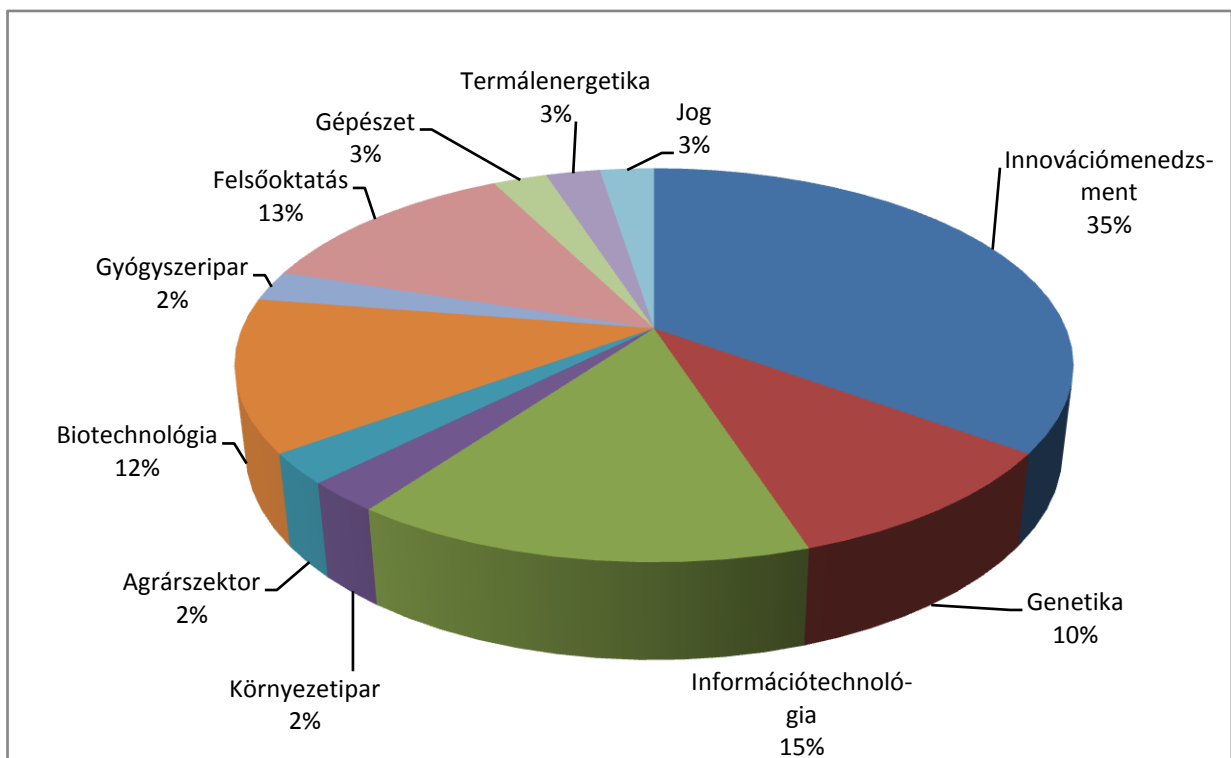
Jellemző még a felsőoktatásban tevékenykedők hányada is, ami természetesnek nevezhető annak tekintetében, hogy a K+F+I folyamatainak működése elképzelhetetlen aktív és kvalifikált kutatóhelyek és területek nélkül. Az egyetemi szféra megszólaltatott képviselői

⁵¹ Pólus Programiroda

kivétel nélkül kvalifikált, nemzetközi szinten elismert tudományos fokozattal/fokozatokkal rendelkező szakemberek.

Szinte azonos arányban szerepelt a megszólalók között az egyéb, gazdasághoz, iparhoz kötődő ágazatok, melyek közül különösen kiemelendő a termálenergetika és a gépészet innovációt igénylő ágazatai.

Csekélyebb súllyal jelentkezett a gyógyszeripar, ami indokolt is, hiszen magyar viszonyok tekintetében csupán generikus jellegű fejlesztésekről számoltak be a megkérdezettek.

13.sz. Ábra

Az interjúalanyok életkor szerinti megoszlása jellemzően a közép- és idősebb korosztályba kalibrálható, hiszen a kvalifikáltabb cég- és hivatalvezetők üzleti sikerei és tudományos minősítése jellemzően hosszú kifutású karrierívet mutat. Ez a közvetlen célcsoport viszonylatában némileg idősebb korosztályt jellemez.

4.2 A kutatás módszertana, az interjúk tematikája

A július-december között lezajló kutatás módszertani szempontból a rendelkezésre álló eszközök ismeretében feltérképezni hivatott azokat a hazai innovációs kapcsolathálózatokat, amik bármi módon érintettek a harmadik országbeli természetes személyektől, pontosan leírja mennyiségi és minőségi pozíciójukat. Ebből a szempontból kiemelt hangsúlyt kapott a klaszterekben betöltött pozíció vizsgálata. Az adatfelvétellel egyben a klaszterek fejlődési potenciáljának, felépítésének és működési dinamikájának pontos felmérésére és pozicionálására is lehetőség nyílt, ezzel fény derülhet arra, hogy a globális kutatásfejlesztési trendekkel összhangban, vagy azoktól eltérően zajlik-e a harmadik országbeli know-how beépülése a termelési folyamatokba. Lényeges a fejlesztések jellegének és a harmadik országbeliek hozzáadott értékének pozicionálása is, ami hosszú távú gazdaságfejlesztési stratégiák kidolgozásához fontos alapinformációk elérését teszi lehetővé.

A kutatás első két hónapjában a vonatkozó társadalomtudományi, gazdasági és jogi szakirodalom részletező elemzésére, értelmezésére, ennek ismeretében pedig az adatfelvétel részletes metódusának kidolgozására került sor. A vizsgálat előzetesen vázolt fókuszai a következők voltak:

- A közvetlen célcsoport elemei mi módon kapcsolódnak a K+F processzusokhoz, mennyit tesznek hozzá a folyamatok sikerességéhez?
- A célcsoport tagjai számára segíti, vagy hátráltatja (és miként?) az innovációs ötletek, folyamatok megvalósulását a jelenlegi magyar jogi környezet?
- Mennyiben jelent a hétköznapi munkavégzésben akadályt a nyelvi diverzitás? Melyik kutatási helyen mi a munkanyelv?
- Tevékenységük mennyiben és mi módon serkenti az innovációs folyamatokat?
- Mennyire tartják életszerűnek, igazságosnak a munkavállaláshoz, közös munka végzéséhez szükséges hivatali és munkafolyamatokat?
- Változtatnának-e bármiben a jelenlegi szabályzással kapcsolatban?
- Mekkora szerep jut a harmadik országbeli know-how-nak a hazai innovációs projektek egészében?
- A célcsoport tagjai mivel tudnak hozzájárulni az innovációs eredmények hatásának fenntarthatóságához, a létrejövő gazdasági mechanizmusok prosperitásának növekedéséhez, továbbéléséhez?
- A közelmúlt és a jelen pályázati struktúrái erősítik, vagy gyengítik ezeket a határon átnyúló innovációs folyamatokat?

A jelentősebb, számottevő kormányzati, illetve uniós forrásból megvalósuló innovációs projektek szignifikáns hányada szorosan köthető egy vagy több klaszter működéséhez – legalábbis annyiban, hogy olyan kutatóhelyek, illetve termelőegységek végzik a projektek lebonyolítását. Feltehető, hogy a jelenleg futó, támogatásban részesülő, vagy támogatástól független innovációs folyamatok reprezentatív többsége, így a harmadik országbeli természetes és/vagy jogi személyek bevonásával megvalósuló projektek is köthetők a klaszterek rendszeréhez.

5 A közvetlen célcsoport a magyar kutatáshasznosításban

A közvetlen célcsoport tagjai aktív kutató, fejlesztő, vagy menedzseri szintű munkát végeznek hazai kutatóintézeteknél, vállalkozásoknál. Szerepüket fontosnak tartják az innovációs folyamatokban, többnyire élhetőnek tartják Magyarországot és a szűkebb munkakörnyezetüket is. A doktori képzésben dolgozó szakemberek szemléletmódjára jellemző, hogy Magyarországot csak „ugródeszkának” tekintik, a jóval jövedelmezőbb nyugati munkahelyeknél terveznek karriert. Jellemző, hogy a szerbiai magyarok megosztottak azzal kapcsolatban, hogy Magyarországon, vagy szülőföldjükön tervezzenek karriert.

5.1 Futó, közvetlen kutatások, projektek

A közvetlen kutatócsoport tagjai többségükben jelentősnek minősítik a projekteket, amelyben részt vesznek. Különös példa erre az az interjúalany, aki egy nemzetközi szinten is jelentékenynek minősíthető, energetikai projekt megvalósításának felelős pozíciójában dolgozik Magyarországon:

Az E.-nak a H.K. a képviselője, erre a területre, és az E. kidolgozott egy olyan működő gyártott típust, amely már egy kis városánál is számításba jöhet, mert napi 100 tonnás hulladékra rá épülhet. Szegednek 300 tonna, Szeged és környékének napi 300 tonna, ez 3 blokk felépítésére, a 100 tonnás blokkból, ugye hivatalos képviselő vagyok, a 100 tonnás blokkból attól függ, hogy utóégetés vagy előégetés, visszavezetjük a hulladék hőjét, cirka 20 Megawatt per óra energia nyerhető, és természetesen egyik része ennek, egy 5-6 Megawatt elmegy a működtetésre. Elmegy a működtetésre, de akkor is ekkora erőművel, hogyha 100 tonnát veszünk alapul, és a 100 tonna mondjuk rá egy közepes város. Nem tudom kinek, van itt 50000 lakosa, mondjuk Kiskunfélegyháza, vagy Békéscsaba, Vásárhely mondjuk rá ugye, Vásárhely már a teljes fűtését, minden lakás, minden háztartás fűtését a saját maga hulladékából meg tudná oldani úgy, hogy itt a kibocsátott gázok a megsemmisítés után, majdnem a nullával egyenértékűek. Mert ez egy pirolízis, útján bekerülnek és oxigén nélküli égés jól létre ezt pirolízisnek, nevezzük, és az oxigén nélküli égés cirka 1000 fokon történik, és a káros anyag kibocsátás majdnem a nullával egyenlő. És a hulladék pedig vegytisztán érkezik ki újból és minimális mennyiségű. Ezzel, amit említettem neked egyik részt, hogyha kaptunk is Európai Unió támogatást, egyszer kaptunk, hogy hulladék telepet építsünk ki az a hulladék

*telep 5-7 éven belül megtelik, kell csinálnunk egy másikat 3 milliárdért, de már arra nem kapunk Európai Unió támogatást.*⁵²

Magyarország több, globális szintű kutatási projektnek is otthont ad. A harmadik országbeli kutatók jellemzően olyan projektek résztvevői, melyeknek haszna hazájukban realizálódhat. A geotermikai kutatásokat végző interjúalany erről így fogalmaz:

*Tehát igen mi vagyunk mezőgazdasági ország, tehát nem ipari ország, és biztos harmadik országok vagyunk és ez kicsit problémát jelent, mert nem látunk tovább, kell keresni, és ezért kell támogatni, mert nagyjából így van a helyzet, és itt a tengerparton még mezőgazdasági fejlesztés most vissza van. Tehát nem fejlődik tovább, csak a tengerparton, de belföldön tökéletes, mert nálunk van nagy folyó, ellenbe elforralt, nem tudom, hogy mondtátok volna, elforralt és itt mindig édesvíz, tiszta víz van.*⁵³

Az adatfelvétel jellemző konklúziója, hogy a harmadik országok kutatói a legkorszerűbb, legfejlesztettebb szakmai ágazatokban, tudományágakban jeleskednek. Igaz ez a szerb-magyar határ túloldaláról érkező, magyar nyelvet beszélő szakemberekre is:

*Rengeteg az ilyen tanácskozás, például a műszaki főiskola a robotika terén lévő most tartotta meg a hatodik hetedik tanácskozását ahol tulajdonképpen a külföldi vendégek zömében magyarországi szakemberek alkották, vagy most zajlik egy nemzetközi tanácskozás, ahol szintén a külföldi vendégek zömét a magyarországi építőipari szakemberek alkotják. Én pozitívnak tartom, vagy legalábbis lehetőséget látok abban, hogy nagyon sok vajdasági egyetemi tanár, tudós nem csak társadalomtudós, hanem a műszaki tudományok teréről is, magyarországi felső oktatási intézményekben tanul, tanít. Ami igazán hiányzik az, hogy a magyarországi tanárok még mindig nem jönnek ide tanítani, vagy csak elvétve, pedig ennek valahogy ennek kétirányúnak kellene lennie. Mert gondolom, a vajdasági magyar egyetemisták, vagy a szerb egyetemisták, akik az angol nyelvet olyan szinten ismerik, hogy magyarországi szakemberek tapasztalatait is ügye értik, angol nyelven át tudja adni angolul.*⁵⁴

5.2 Nemzetközi együttműködések múltja, jelene, mikéntje

A nemzetközi kutatói együttműködések jellemzően az oktatáshoz, szakemberképzés dimenzióihoz köthetőek. Néhány professzionális szakértelemmel rendelkező harmadik országbeli a kutatómenedzsment részeként tevékenykedik – ám az ő számuk marginális, a

---

⁵² A-02/64/SRB-M/F, 00:12:23-1

⁵³ A-09/30/SIR/F, 00:05:10-6

⁵⁴ A-17/37/SRB/F, 00:04:32-6

véleményük azonban számottevő a témában, hiszen a legátfogóbb együttműködések tapasztalatai vonhatóak le:

Meglepődtem, őszintén megmondom, amikor ide jöttem, és kezdtem vezetni a főiskolát, például kint, Amerikában nagyon-nagyon kevés módon van összekapcsolva a kormányzat az intézményekkel. Tehát van gyakorlatilag minden államban ilyen felsőoktatási intézmény, különösen finanszírozási szempontból azonban függetlenek, kivéve, ha pályáznak. De, hát ez nagyon nagy meglepetés volt, én egészségesebbnek is látom a magyar rendszert, csak emiatt, aki ide akar jönni, szabadon jöhet, és ilyen szinten a magyar állam támogatja az állampolgárokat.⁵⁵

Az együttműködések krémjét a nemzetközi high-tech projektek résztvevői alkotják. Hibahatár-közeli a példa, de akad a legfejlődőképesebb iparágak technológiatranszferében résztvevő kutató is, aki a nemzetközi kapcsolatrendszerei révén hatalmas lehetőségi potenciált jelent a hosszú távú nemzetközi együttműködésekre.

Maga az A.H., az nem egy friss alapítású cég volt így, gyakorlatilag egy '90-es években alapított hobbirepülőgép-kutató fejlesztő társaságból lett gyakorlatilag átprofilírozva. K. informatikai cég lett, azért mert 2005 májusában a kaliforniai A., ami szintén részben az én tulajdonom volt, talált egy párizsi együttműködő partnert az E.-t, aki gyakorlatilag keresett informatikai beszállítót. És akkor ezek lettünk mi, akkor gyakorlatilag két embert vettem föl az indulásnál, az egyik volt a M. Z., aki máig is vezeti a céget, ami egyébként vállalva, hogy ide átköltözzön.⁵⁶

5.3 Magyarország, mint kutatási, tanulási célterület

A kutatók jelentékeny hányada a hazai, nemzetközi doktori programok résztvevőjeként dolgozik és tanul a magyar kutatóközpontokban:

Igen, PhD-hallgatónak jöttem Magyarországra, tanulóként érkeztem, egy nemzetközi tréningkursusra, amit be is fejeztem. A PhD programmal folytattam, a nemzetközinek megfelelő szinten. Egy barátom már korábban itt volt, így ismertem az intézményt, de azt nem is tudtam, hogy mindketten ugyanazon a szinten leszünk, később úgy alakult, hogy ugyanabba a csoportba kerültünk.⁵⁷

A tanulás elsősorú célterülete a határon túli magyar kutatóknak, akik számára örök kérdés a Magyarországra költözés, vagy a szülőföldön maradás dilemmája:

---

⁵⁵ A-08/49/USA/F – 00:06:19-5

⁵⁶ A-19/47/USA-M/F – 00-04:29-4

⁵⁷ A-15/28/UKR/N – 00:04:14-5

Ugye, akkor még azon voltam, hogy ugye tanulás miatt, mert itt magyar nyelven tanulhatok, mert ez a nagy Magyarország. Az én anyaföldem, úgymond vagy nem tudom, ahonnan leszakadtam. (...) Továbbtanulási lehetőségek is sokkal jobbak, munkalehetőségek szempontjából is. Hát nyilván itt az anyanyelvemen dolgozhatok, meg talán jobb a képzés a magyar diákoknak, minthogyha Szerbiában maradtam volna, ahol nyilván szerbül kellett volna továbbtanulnom, és esetleg elvándorolni délre valahova. Ahol, mármint, hogy délebbre Magyarokanizsához képest, hogy munkát találjak.⁵⁸

5.4 A magyarországi munkafeltételek minősége, munkakörülmények

A harmadik országbeliek számára elérhető, magyarországi munkafeltételek a kutatói szférában kielégítőnek nevezhető, egyetlen szakember sem panaszkodott eszközökkel, vagy szolgáltatásokkal kapcsolatos hiányosságokra.

Ez egy teljesen új laboratórium, a munka itt 2003-ban kezdődött meg. Persze először csak alapfelszereltséggel indult, de nekem minden alapvetően újnak hatott. A legrégebbi eszközök sem voltak idősebbek hatévesnél, minden teljesen jól használható, a legmodernebb technológiával dolgozhatunk.⁵⁹

A laboratóriumi felszereltség és az együttműködési szándék az egzotikus, távoli országokból hazánkba érkező kutatók számára is jellemzően elfogadható minőségű.

Egyébként többé-kevésbé elégedett vagyok a laboratóriumok felszereltségével más laboratóriumokkal összehasonlítva. Úgy vélem, hogy az eszközpark teljesen megfelelő, szeretjük a laboratóriumot, szeretünk itt kutatni, semmiféle technikai akadállyal nem találkoztunk idáig.⁶⁰

5.5 Elvárások a kutatásszervezők részéről

A kutatásszervező hatóságok és szervezetek elvárásai marginálisan érintik közvetlenül a harmadik országok állampolgárait. Az együttműködési rendszerekben érhetőek tetten elsősorban kapcsolódási pontjaik.

Technikai szinten vannak problémák. Tehát ezért vannak eszközberuházások, meg ezért vannak ilyen pályázatok, amikkel azért a tanszék rendszeresen élni szokott, és általában be is jön nekik, hát most elnézést, hogy így fogalmazok, de ez a legegyszerűbb, akkor partneri

---

⁵⁸ A-03/26/SRB-M/N – 00:03:01-8

⁵⁹ A-07/30/IND/F – 00:04:13-7

⁶⁰ A-15/28/UKR/N – 00:03:44-7

*szinten, itt általában minket keresnek, tehát nem, nem keresünk, minket keresnek. Tehát, azért nem az van, mint hogy egy Kft.-nél, vagy egy piacon lévő intézménynél, hogy neki is keresni kell üzletfejlesztésre, kell, hogy állandóan menjen a marketing, azért az egyetemenél egy kicsit egyszerűbb, mert itt meg van az a szellemi tőke, ami bevonzza ezeket az intézményeket.*⁶¹

A legszerencsésebb kutatási területeken (élettudományok, műszaki tudományok) dolgozókkal szemben támasztott elvárások arányban vannak a számukra biztosított lehetőségekkel.

*Az az igazság, hogy mi meglehetősen el vagyunk kényeztetve, mert ha átmegyünk Magyarországra, mint határon túliak, akkor nekünk a felsőfokú intézményekben mindent, mindent rendelkezésre bocsátanak, adnak, tényleg segítenek maximálisan, ilyen szempontból, természetesen nagyon kedvezően ítélem meg az együttműködést. Hát, ami az ipart illeti, azt nem annyira tudom, azt nem tudom megmondani.*⁶²

5.6 A munkanyelv kérdése

A nyelv kérdése a magyarul egyáltalán, vagy nem jól beszélő kutatók számára sem probléma: az angollal minden körülmények között – legyen szó akár munkaközegről, akár szabadidős tevékenységről – jól boldogulnak. Vicces, vagy izgalmas helyzetek ugyan a legtöbb interjúalany esetében sokszor adódnak, ám komoly hátrány, pláne negatív tapasztalat egyikük esetében sem került elő.

*A csoportban, amikor a magyarokkal együtt vagyunk, megpróbálunk magyarul beszélni, de amikor a főnökkel dolgozunk együtt, természetesen angolul kommunikálunk. Minden kollégámmal megértetem magam angolul és a csoportértekezletek mindig angol a nyelv. Így mindenki könnyedén tudja követni a beszélgetés menetét.*⁶³

A magyar nyelv elsajátítása csak elenyészően kevés interjúalany esetében fakad buzgalomból, akik megtanultak magyarul, kötelező vizsgák miatt teszik. Amennyiben a kötelezvény elmarad – a kutatói szféra számára a magasabban pozícionált technológiák esetében jellemző – a magyar nyelv tanulása nem kötelező, így a legtöbb el sem kezdi komoly elsajátítását.

- *Tervezed, hogy folyékonyan megtanulj magyarul?*

Nagyon sajnálom, de nem, mert a magyarok nem nagyon erőltetik, hogy tanuljam meg a nyelvüket. Nagyon barátságosak és segítőkészek és mindig megértik, ha bármilyen problémánk akad. Nem büntetnek meg bennünket, ha nem tanuljuk meg a nyelvet, mint ahogy Nyugat-Európában az szokásos. Ez az engedékenység a fő oka, hogy nem tudok folyékonyan magyarul

---

⁶¹ A-11/57/SRB/F – 00:02:53-5

⁶² A-17/37/SRB/F – 00:02:44-9

⁶³ A-06/26/IND/F – 00:08:04-6

*és a másik, hogy nagyon sok külföldi kutatóval dolgozhatunk együtt és rendszerint az angol a közös nyelv.*⁶⁴

5.7 Magyarország, mint élhető közeg

Magyarországot élhetőnek, munkára és szórakozásra egyaránt alkalmasnak tartják – egyetlen negatívum számukra a nemzetközi jövedelempiachoz viszonyított alacsony jövedelemszint. A fejlődő országokból érkező kutatók számára érdekes szempontok is pozitívként hatnak a magyar nagyvárosi miliőben:

*Minden rendben van Magyarországon, úgy értem, hogy Indiában éltem korábban, egy nagyon nagy városban, és ott dolgoztam minden nap legalább másfél órát jelentett csak az, hogy a munkahelyemre eljuthassak, és ugyanannyi volt, hogy hazaérjek ugyanabban a városban. Nem hiszem, hogy itt más városba költöznék, mert Szegeden nagyon jó a közlekedés. Otthon persze kora hajnalban kellett kelnem, hogy beérjek a munkába, és este 10 is volt, mire hazaértem. Itt öt perc a munkahely távolsága, maximum 10 perc. Ez a legjobb, ami miatt élhetőnek tartom ezt a várost és az országot.*⁶⁵

Az élhető környezet a legtöbb harmadik országbeli kutató számára pozitív megerősítést nyer a magyarok vendégszeretete és toleranciája tükrében. Egyetlen intoleranciával kapcsolatos élményről sem számoltak be a válaszadók – az egzotikus országokból érkezett az interjúalanyok sem.

*A magyarok rendesek, kedvesek. Nem tudom, eddig nem volt probléma, se a feladattal, amit beszéltünk, de nem tudom, lehet másoknál más, nem tudom, mert nekem ilyen kulturális szerződés van, tehát a nagykövetséggel közölték a nevemet.*⁶⁶

5.8 Humán és bürokratikus akadályok a munkavállalási folyamatban

Gyakorlatilag az összes válaszadó beszámolt valamilyen negatív, bevándorlással kapcsolatos élményről. Jellemzően túlbürokratizáltak és sok szempontból igazságtalannak tartják az idegenrendészeti folyamatokat.

*Nálunk a szíriai nagykövetségen három napig intézik a vízumot ahol magyaroknak, nálunk, Szíriában a magyar nagykövetségen 2 hónap.*⁶⁷

---

⁶⁴ A-15/28/UKR/N – 00:08:13-2

⁶⁵ A-28/32/PAK/F – 00:11:51-8

⁶⁶ A-29/24/IRAN/F – 00:10:34-3

⁶⁷ A-09/30/SIR/F – 00:21:03-9

A válaszadók közül többen is különösnek tartják, hogy akár több évtizedes, hatékony tudományos vagy menedzseri munka után is egy-két éves tartózkodási engedélyt kapnak csupán. Különösen hat mindez egy határon túli magyar tudós esetében. A vezetői munkakörben dolgozó, amerikai állampolgárok mindegyike furcsállta ezt az eljárásmodot:

Éppen most kaptunk egy három éves tartózkodási engedélyt. Több folyamat történt múlt 19-20 éven keresztül, amikor 5 éves, 4 éves, 2 éves akkor is 1 éves tartózkodásra, egy éves az egy kicsit bonyolult volt, mert évente kell tervezni, most azt hiszem, van ilyen letelepedési megcsinálása sokkal könnyebb lesz, és nem olyan, hogy ha ez megvan, akkor sokkal kevesebb bürokratikus dolgok, lenne hozzá. De éppen most, ez volt egy kicsit furcsaság, hogy én kaptam egy 5 éves tartózkodási engedély, a feleségem, és a gyerekeim inkább három évest, tehát ez egy kicsit bonyolult, mi se tudtuk érteni, de utána a feleségem jól mondta, hogy igazából vendégek vagyunk az országban, és gyakorlatilag engedély, ez a tartózkodási engedély. És, hát engedélyt kaptunk, és ezért hálásak vagyunk, hogy kormány, vagy a bevándorló iroda engedélyt adott, hogy tudunk itt maradni, és folytatni a munkát.⁶⁸

Ugyanígy furcsának tartják a határon túli magyar kutatók az állampolgársági vizsga kötelezettségét is.

Állampolgársági vizsga, úgy van, ami egyszer volt a történelmi, másrészt viszont a közjogi fogalmak, rendszerek stb. Hát én, ugye akkor voltam gimnazista, nem esett ki annyira. Nem esett nehezemre tanulni, csak hát ugye én úgy voltam vele, hogy én itt fogom befejezni a tanulmányaimat, az legyen elegendő. De azt mondták, ha már érettségiztem volna, az jó lenne, és ez egy kicsit olyan furán jött ki, mert... Na, mindegy, én itt elvesztem. Tehát én nem csak úgy idejöttem élni, hanem ugye én itt tanultam. És hát azok komoly pénzek voltak, tehát akkor volt 25 ezer forint '99 körül. Tehát, az nagy pénz volt, és azért ha a szüleim nem tudnak támogatni, vagy, hogy mondjam... Tehát, az volt, hogy... Meg ezek a papírok. De, hát én úgy gondolom, hogy nyilván papírok mindenhová kellene, bárhova jelentkezek, csak ez a vizsga volt az, amin kicsit megütköztem. (...) Tehát hamarabb megkapja egy kínai, aki vállalkozói engedéllyel rendelkezik, vagy szeretne rendelkezni, ez egy kicsit.⁶⁹

---

⁶⁸ A-08/49/USA/F – 00:17:20-8

⁶⁹ A-22/28/SRB-M/N – 00:15:47-1

6 A közvetett célcsoport a magyar kutatáshasznosításban

A közvetett célcsoport kapcsolata a közvetlen célcsoporttal esetleges. A hazai K+F+I folyamatokban ugyanis nem jellemző a harmadik országbeli kutatók, menedzserek jelenléte, elsősorban azok az intézmények fogadnak rendszerszinten nem uniós kutatókat, ahol az együttműködések több évtizedes múltra tekintenek vissza. Az innovációs politikáját a globális fejlődési trendekhez napi szinten igazítani kénytelen ágazatokban (genomika, műszaki fejlesztések) elvértve jelen vannak Magyarországon dolgozó, harmadik országbeli szakemberek, de a támogatási rendszerek egyike sem támogatja az ilyen jellegű együttműködések.

6.1 Futó projektek, klaszterhez, szervezethez kapcsolódó innovációk

A K+F+I folyamatokhoz markánsan kapcsolódó klaszterek, vállalkozások a válságperiódus ellenére is jellemzően számottevő fejlődést mutatnak. A gazdasági folyamatok, projektumok prosperitása így az innovációs kötődések következménye.

Az első az volt, hogy az épületállományunkat, a meglévő épületállományunkat olyan helyzetbe hozni, hogy ott bármilyen ipari vagy szolgáltatói háttérrel tudjunk benne megbízhatóan végeztetni vagy végezzenek a betelepültek, tehát az épületeket följavítottuk. (...) Most jelen pillanatban meg 58-60 körül vagyunk, mindannak köszönhető, hogy ez a gazdaságpolitika helytálló volt, és ennek még a nagyon lényeges része, hogy a bérleti viszonyokat illetve ahhoz kapcsolódó infrastrukturális költségeket olyan színvonalon próbáltuk tartani, amely mögött a kiszámíthatóság, illetve egy vonzó legyen. Azon kívül az együttműködési szerződések világos, egyöntetű és érezhető volt a komolyan betelepülni szándékozók részére, hogy együttgondolkodunk velük. (...) Aránylag stabilan elég intenzív kapcsolatba vagyunk olyan, lüktet, szinte napi kapcsolatba, érezve azt, hogy kívánjuk érezni azt, hogy milyen gondokkal küzdenek, ahol tudunk, segítünk.⁷⁰

A K+F+I-rendszerekhez kapcsolódó szövetségek nyitottsága lehetővé teszi, hogy a legnagyobb, globális szintű fejlesztési folyamatokhoz is kapcsolódhassanak.

Az első magyar autóipari beszállító klaszter, amit a Bács-Kiskun megyei kereskedelmi és iparkamara hozott létre a Mercedes beszállítás kapcsán övelük vagyunk szorosabban, valamint amit a Körös-völgye alapítvány hozott létre az élelmiszeripari klaszter a pontos nevét, azt sem tudom, de el tudom küldeni azt a listát. Tehát mi nyitottak is vagyunk a

⁷⁰ B25/58/INNOVEZ – 00:08:12-2

klaszterkapcsolatokra, meg tényleg a tapasztalatcsere miatt én magam is ragaszkodom hozzá, hogy igen megismerjük és. Szegeden van egy számítástechnikai, hogy a W. L. a klasztere és őket is meghívjuk majd egy taggyűlésünkre, ahol úgymond szoftverek, amit az ő cégeik foglalkoznak, azokat hogy tudnák használni a mi klaszter tagjaink, tehát igazándiból ilyen együttműködések tudunk mi, előnyt élvezzenek a cégeink belőle. Tehát azt, hogy a klaszterek együtt dolgozzanak, azt mi csak ebben látjuk, hogy a cégek mit tudnak egymással együttműködni, vagy együtt dolgozni vagy mondom a másik, amit elindítottunk külföldre klasztereket kerestünk, hogy akár munkalehetőséget adjanak nekünk.⁷¹

6.2 Kapcsolódási pontok a hazai és uniós innovációs folyamatokhoz

A technológiák folyamatos fejlesztésére kényszerített ágazatok globális és lokális eredményes megjelenése számára elsődleges fontosságú az innovációs folyamatokhoz való közvetlen kapcsolódás. A technológiatranszfer egésze pedig nehezen képzelhető el az unión kívüli dimenziók érintése nélkül – különösen igaz ez a nemzetközi bankrendszerek számára fejlesztő magyarországi klaszterekre.

Fő profilunkban igazából véve a kutatásfejlesztés nem tipikusan jellemző, hiszen itt jól kipróbált régóta működő nem is feltétlenül, sőt többnyire nem a legkorszerűbb technológiát képviselő rendszerről van szó. Itt ugye elsődleges szempont a megbízhatóság és a teljesítmény. Úgyhogy itten az újdonságok bevezetése az általában a banki szektorban sokkal lassabban történik meg mint bármilyen más ...foglalkozó területen hiszen az óvatosság sokkal jellemzőbb, kockázat kerülés. Csak jól kipróbált és már más területeken bizonyított technológiák jönnek be. Tehát itt nem jellemző. A másik profilunk jellemző inkább. Ami a saját gyakorlatunkból egy nagy nemzetközi banknál dolgozva vezettük be ezt a Service Management rendszert és annak kapcsán tapasztaltuk, hogy rendkívül fontos a támogató eszköz, hogy milyen gyakorlatilag szoftver milyen szoftver az amelyik a leghatékonyabban támogatja, illetve amelyik egy kicsit ki is erőszakolja ezt a szisztematikus munkavégzést.⁷²

A technológiai folyamatok csúcán immár fél évszázada az űrtechnika áll – a legszámottevőbb fejlesztések csakúgy az IT+T, mint az anyagtudományok terén ehhez az ágazathoz kötődik. Amellett, hogy az aktív, harmadik országbeli kutatómigráció lényegileg jelentkezne, mégis létezik hazai-nemzetközi folyamat, amely ehhez a csúcsszektorhoz is köthető.

---

⁷¹ B21/47/KLAMEN – 00:02:42-7

⁷² B18/47/ITIG – 00:04:50-8

Budapestre mentem a K.-nak a technikai főosztályára, ahol űrkutatással foglalkoznak, és belecseppentem egy jelentős űrprogramba, ez a ROSETA űrprogram, amiről egyébként kaptam is egy oklevelet a részvételről ott van a falon. És hát ebbe dolgoztam körülbelül 4 évet, tehát '99 nyaratól 2003 decemberéig, ahol főleg teszteléssel, a fedélzet kooperációs rendszernek a tesztelésével és segédprogramoknak az írásával foglalkoztam, amik ezt a tesztelést, illetve a parancsfelküldést végzik. Tehát elmentem egy ilyen tesztelési irányba. Később pedig az autóparral folytattam a C.-nél, ott is 4 és fél évet dolgoztam. Funkcionális teszteléssel, szimulációval, ott is különböző segédprogramoknak az írásával, kódok a lemodellezésével foglalkoztam, kutatható specifikáció megvalósításával, kidolgoztam új tesztelési eljárásokat. És hát tavaly nyáron pedig váltottam, a saját vállalkozásomba elindítottam egy projektet, saját erőforrásokból, ez pedig egy, megint egy újabb profil, ugye űrkutatás alatti munka után, ez pedig, hát kimondottan ilyen kommersz kereskedelmi, meg jól eladható termékekkel foglalkoznak, távirányító savhavazásnak a megvalósítása.⁷³

6.3 A magyar jogi környezet kritikája

Az innovációs és a migrációs folyamatok belső, hazai szabályozói összességében működőképes feltételeket biztosítanak a mindennapi fejlődéshez, munkavégzéshez – vallják a közvetett célcsoport adatközlői. A jogszabályok kritikája azonban számos esetben megjelenik, legtöbbször a túlzó bürokratikus szemléletmód akadályozó tényezőivel találkoznak.

Hát ami, ami legszembetűnőbb, az számomra, meg legnehezebben teljesíthető, ezek az adminisztrációs dolgok. Szerintem az elvárások általában azok, azok korrektek, tehát valóban az elszámolásnak meg kell felelni, ami, ami miatt szerintem nagyon sok olyan ember, vagy olyan cég esik el a pályázatoktól, akiknek nem kellene, mert az ötletük jó, azok az ilyen, ilyen adminisztrációs dolgok, betűelírások, kisbetű-nagybetű, hiányzik idézőjel, kötőjel, ő, hiányzik egy szignó egy oldalról, stb., stb.. Ezek olyan dolgok, amiket meg tudok érteni, hogy ők elvárják, de, de sajnos úgy érzem, hogy ezek jobban előtérben vannak, mint maga a szakmai része.⁷⁴

A szabványok jogi kérdése egyértelműen hátráltatója a harmadik országokból hazánkba irányuló technológiatranszfernek – ami nem minden esetben valódi hátrány az innovációs folyamatok tekintetében – gondoljunk csak a fejlődő gazdaságokból származó termékek minőségi kérdéseire. Mindemellett a gazdaságossági kérdések is megjelennek szabályzó tényezőként.

---

⁷³ B37/55/FIZPROF – 00:05:36-1

⁷⁴ B27/56/POLIG – 00:10:01-0

A cégek minősítése, mint olyan, az a kínaiak esetében, az Egyesült Államok esetében sem létezik, tehát jelen pillanatban még nem tudjuk pontosan, hogy mi a gond, mert a gépek nincsenek meg, csak mikor lesz gond. Tehát, mikor behozunk Kínából, az Egyesült Államokból speciális gépeket, akkor annak az engedélyeztetése az Európai Unióban azt már most tudjuk, hogy nagyon komoly, ha nincs CE minősítése, akkor azzal mi meg fogunk izzadni. De azt mondjuk, hogy mindegyiknek legyen CE minősítése, de van olyan gép, amely nincs az Európai Unióban, ezért összesen két ilyen gép lesz, az egyik nálunk, a másik pedig Szingapúrban, és Kínában gyártják. Hát nem tudjuk még, hogy, hogy mi lesz. Majd megjön, és meglátjuk. Van ilyen, bár gond, probléma még nem tudjuk, hogy az lenne.⁷⁵

6.4 Az uniós és magyar pályázati rendszerek kritikája

Az innovációs folyamatok résztvevőinek tapasztalatai a pályázati rendszerekkel kapcsolatosan vegyesek. A hatékony, számottevő gazdasági potenciállal rendelkező partnerekből alakult klaszterek, együttműködések tagjai zömmel pozitív tapasztalatokról számolhatnak be, míg a kevésbé fajsúlyos, kezdő együttműködések tagjai sokszor keserű tapasztalatokkal is szembesülnek, kritikájuk így élénk.

Az uniós pályázati rendszerekbe nagyon nehéz bekerülni, általában személyes kapcsolatokkal lehet bekerülni. A probléma ott van, hogy azok a partnereink, akikkel évtizedek óta alakítottunk ki kapcsolatrendszert, azok nem pályáznak uniós pályázatra. Az uniós pályázatok rendkívül adminisztratív bonyolítása miatt. Inkább helyi forrásokra pályáznak, amibe mi nyilvánvalóan nem vagyunk illetékesek. Tehát ezt nem lehet elmondani.⁷⁶

A nemzetközi, uniós pályázati rendszerekbe komoly felkészültséggel belépő intézmények tapasztalati köre rendkívül széles. Megerősítik, hogy a különböző pályázati struktúrákban való helytállás különböző felkészültségi szintet igényel.

Egy FP-t a legnehezebb megírni, ha egyszer megnyered, akkor annak a legjobbak a feltételei, és azt lehet a legnormálisabban menedzselni, ugyanígy 20% overhead-et elszámolhatsz minden különösebb számlázás nélkül, minden normális költség elszámolható, tehát ebből a szempontból, magasabb támogatási százalék, tehát az FP-eket nehéz megírni, de utána örömmel dolgozni. A legnehezebbek eddig az kormányzati pályázatok voltak, tehát itt az NFÜ alá tartozó gazdasági és operatív program, pontosan ott ugyanis rendkívül bürokratikus, abszolút logikátlan feltételek vannak helyenként és általában a számintenzitás sem annyira jó. És akkor valahol közepesen helyezkednek el az NKTH-s pályázatok, elsősorban a tesztpályázatra

---

⁷⁵ B10/41/GENTUD – 00:07:16-2

⁷⁶ B07/67/GENPROF – 00:05:37-6

*gondolok és ehhez hasonlókra, amelyek viszonylag jók, azonban a bírálati rendszer, hát finoman szólva problémás.*⁷⁷

6.5 Együttműködések harmadik országbeli kutatókkal, intézményekkel

Az együttműködések legszélesebb tere – különösképp az ország déli részén működő klaszterek, intézmények esetében – az uniós csatlakozás előtt álló, szomszédos országokat fedi le. Ez elsősorban a szerbiai, közvetlenül a vajdasági magyar kutatói együttműködések jellemzi.

*Szerbiával, ugye hát magyar lakta területekkel különösen, Horvátországgal is természetesen, az oroszokkal is van kapcsolata magának az egyetemnek, nekem csak Szerbiával van, mint tanszéknek kapcsolata, talán indokolatlan az a félelem, ami mostanában fölbukkan ezekkel a nem uniós országos pályázatokkal kapcsolatba, ennek a félelemnek az az alapja, hogy, mivel nincsen elég gyakorlatuk az európai uniós pénzek költésében. Tehát, hogy mit lehet belőle venni, mit nem, amit lehet belőle venni, azt hogyan kell leadminisztrálni, kifizetni, számlákkal mit kell tenni, mit tudom én mi, ezért van egy olyan félelem a magyar kutatókba, inkluzíve a szegedi egyetem néhány kutatójába is, hogy a nem biztos, hogy jó nekünk, hogy, hogy ha így Szerbiával, az egyetemmel több százmillió forintos. (...) Tehát mindig szerbnek kell lenni a koordinátornak, ebből következik, hogy ha neki nincs tapasztalata, úgy költi a pénzt, ahogy akarja, nem fordult még elő baj belőle, csak van egy ilyen félelem. Én ezt nem osztom, mert, mert azért van a konzorcium, hogy akkor a konzorciumi partnerek figyeljenek egymásra, és időbe szóljanak, hogy ez nem úgy van, nekünk vannak ilyen kapcsolataink, hát nem, a nem uniós ország mondjuk Ausztrália.*⁷⁸

A korábban létrehozott és politikai szándék alapján megerősített együttműködési rendszerek hatékonysága még nem teljes fokú. A már évtizedes múltra visszatekintő együttműködési rendszerek azonban jelentős potenciált hordoznak magukban.

Van bizonyos kapcsolatunk, de ez inkább felületes. Ennek az a lényege, hogy a régióban, ebben a DKMT Eurorégióban összehoztunk egy tudományos társaságot. Voltak ilyen környezet-egészségügyi meetingek, most már tizenegy éve megy. És akkor egy adott pillanatba fölálltunk mármint benyújtottunk itt a vezérkarnak egy kérést, hogy akkor fogadjanak el minket, egy ilyen eurorégiós tudományos társaságnak, ismereteim szerint még mindig mi vagyunk az egyetlen ezt akkor kellő személyi támogatást keresvén csak.....hogy ez átmenjen, tehát hogy kijárhassuk, azt hogy DKMT Eurorégió. Az elnevezés végére. És hát ugye itt benne

⁷⁷ B23/39/KLAELN – 00:03:46-3

⁷⁸ B32/62/KEMPROF – 00:18:43-9

vannak a Vajdasági kollegák. Mert úgy a Vajdaság is az Eurorégióban benne van, tehát ők még unión kívül vannak. Amikor az egész elindult akkor még Romániai is kívül volt az unión sőt amikor, a társaság meglelt mi éppen befelé kúsztunk. Úgyhogy ilyen értelemben volt egy ilyen kapcsolat még kijebbb gyakorlatilag nincs.⁷⁹

6.6 Harmadik országbeliek gondolkodásmódja hazánkról

Az innovációs folyamatok globális trendjeihez kapcsolódó gazdasági szereplők számára a fejlettebb harmadik országok felé prezentált megjelenés nem hordoz magában stresszfaktort. A technológiai kapcsolódások miatta a kommunikáció gördülékeny, ami visszirányú hatásokra enged következtetni.

Nem gondolom, hogy olyan rettentőmód ebben egyébként különbözünk a világ többi részétől, inkább bizonyos projektnek a blokkolását, indokolatlan gátolását nem értik általában, minden egyéb tekintetben az, hogy most én se tudok odamenni, nem tudom én a New York-i polgármesterhez, meg ő se tud odajönni a kecskeméti polgármesterhez, csak akkor, ha meg van a személyes kontaktus. Ez, azt gondolom, hogy a világon mindenhol egyforma. Az, hogy egy bizonyos elképzelésüket miért gátolják meg direkt, akár politikai döntéshozatali szinten, akár támogatási szinten, azt már nagyon nehéz elmagyarázni. Idejönnek, és akkor elmondják, hogy mennyit fektetnek be, mennyi munkaerőt hoznak ide és akkor megakadnak ezek a folyamatok, azt már nem nagyon értik.⁸⁰

A külföldiek gondolkodásmódjának egyik meghatározója a teljesítményhez, a gördülékeny munkavégzéshez, a prosperitáshoz köthető – véli a kutatás haza, prominens szervezői. Az anyagi keretek előteremtésével és biztosításával – véleményük szerint – tehát a hazai folyamatok megítélése is mind pozitívabbá válik.

Én ezt nem tudom megítélni, hogy más lenne a gondolkodásmódjuk, ezen a szinten nyilvánvalóan ilyen kommunikáció nincsen. Nem is feltétlenül okos dolog lenne akár a fiatalokat, a magyar PhD hallgatókat is belevonni abba a kutatásba, amit a senior kutatóink csinálnak azért, hogy megteremtsék a kutatási feltételeket. Tehát magyarul nekem az a véleményem, mint egy családban hogy a családfő feladata, az hogy megteremtse a megélhetésnek a lehetőségét, és nem kell megosztani a gyerekekkel a minden napi megélhetési gondokat, hanem a gyerekeknek az a feladata hogy koncentráljon az ő dolgára, és ugyanígy van a tudományba is. A fiatal egyetemi hallgatók, szakdolgozók, PHD hallgatók azzal törődjenek,

⁷⁹ B14/41/TRANSZFERIG – 00:48:21-1

⁸⁰ B28/35/TERMENIG – 00:16:22-1

ami az ő feladatuk, és ne foglalkozzanak azzal, hogy a témavezető honnan szerzi a kutatásra a pénzt. Az a lényeg hogy ő csinálja a dolgát.⁸¹

6.7 A jelenlegi pályázati struktúrák határon átnyúló innovációs missziója

Alig jellemző, hogy bármilyen külső támogatás is elősegítené a hazai innovációs folyamatok résztvevőit a harmadik országbeli kutatók befogadására.

Hát meg mondom őszintén, hogy ez a dologhoz nem igazán értünk mi, nem is nagyon foglalkozunk vele, mi azt látjuk, ugye mi elsősorban azt látni kell, hogy egy ilyen típusú kutató intézet, mint a mienk, az azért nagy részben pályázatokból él, ezt be kell látni. Most nálunk van szolgáltatási rész is, de azért pályázatok a főbb részt és mi hegyében úgy látjuk, hogy a pályázathozó hozzáférés az tulajdonképpen hasonló az EU-s , illetve a hazai pályázatok esetében. A sikerességi arányunk is körülbelül hasonló, úgyhogy én igazából azt, hogy ilyen jogi akadály, nyilván a pályázatok mindig nagyon összetettek, meg összerakni, tehát le lehetne ezt egyszerűsíteni.⁸²

Mindemellett vannak olyan ágazatok, ahol a harmadik országbeliek jelenléte a bizalmas információkat tartalmazó fejlesztések függvénye – számukra külső segítséget nem jelent a hazai vagy az uniós támogatási rendszerek jelenlegi működése.

Persze, ezt az élelmiszer, tehát ezt a dolgot, amit most kifejlesztettünk, meg ezeket úgy nagyon nem szeretnénk, tehát úgy hogy másokkal ez elsősorban cégtitokként kezeljük, de minden másban szeretnénk, persze természetesen főleg ezt a sejtbeviteli eljárást, olyan dolgokat, amit könnyebben külföldön meg lehet csinálni. Tehát ilyen sajnós az a baj hogy hiába van az, hogy, hogy külföldi kipróbálás drágább meg minden, de hát a gyakorlati tehát megvalósítása, ilyen laborasztali fejlesztések meg sajnós olyan ami, amilyen néha sokszor könnyebb, mert valahogy nem ütközik akkora ellenállásba.⁸³

---

⁸¹ B03/32/GENIG – 00:12:50-7

⁸² B35/28/GEOKUT – 00:07:26-4

⁸³ B19/32/ORVIG – 00:40:00-4

7 A célcsoportok kapcsolatháló-elemzése

A „network analysis” egyik legkézenfekvőbb előnyét az a többlet adhatja, amelyet a szociológiai empirikus adatgyűjtésben hagyományosan legelterjedtebb egyénközpontú kérdőíves felvételek atomisztikus megközelítésével szemben nyújt. Utóbbiaknak kétségtelenül egyik gyengesége, hogy alanyaikat kiragadják társadalmi és gazdasági viszonyaik szövetéből, s társadalmi meghatározottságaikat közvetlenül egyéni attribútumokra redukálják.

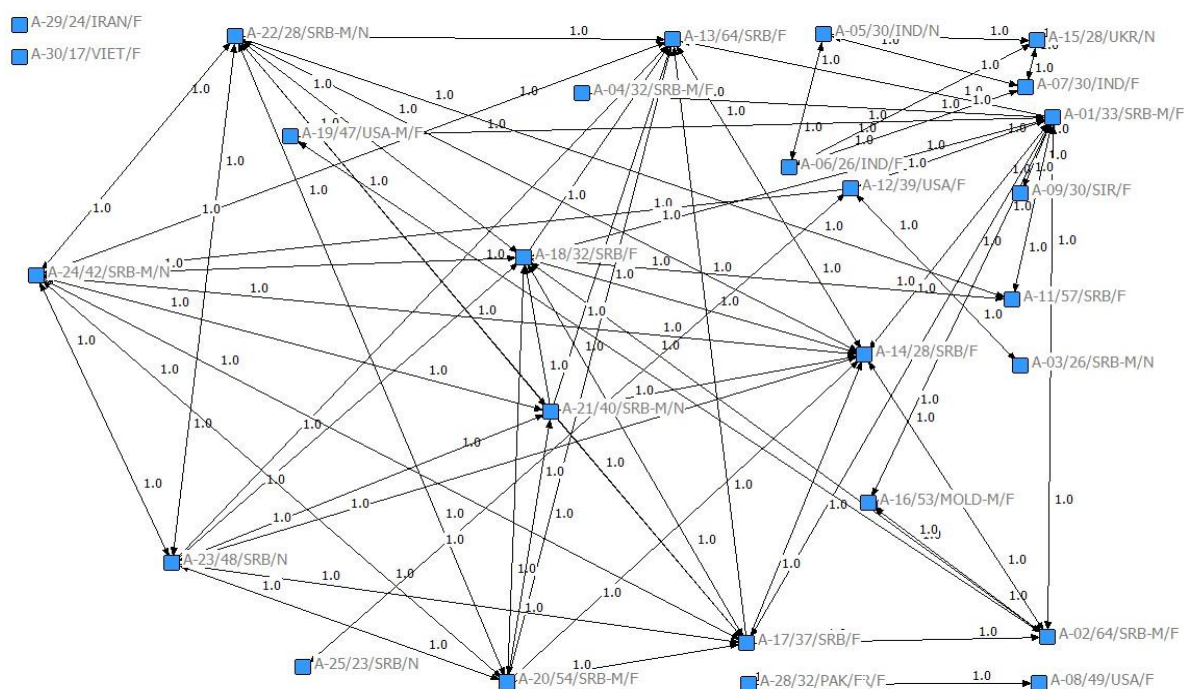
A network-megközelítések ezzel szemben többszintű elemzésekre adnak lehetőséget, az egyéni tulajdonságokon túl a mikro- és a makrostrukturális alakzatok ismérveit is bekapcsolva. Ez más oldalról azt is jelenti, hogy segítenek áthidalni azt a szakadékot, amely a mikro- és a makroszociológiai megközelítéseket hosszú időn keresztül mereven elválasztotta. Ennek folyamánaként pedig kiváló módszertani eszközt jelentenek egy tipikusan a nagy társadalmi kutatásokat kikerülő, rejtőzködő csoportok felkutatására, a problémáik, attitűdjeik, kapcsolataik felmérésére. Így a makroszintű következtetéseket mikroszinten is elemezni lehet, és fordítva. (Mint „multilevel analysis”.)

A kapcsolathálózati megközelítés további metodológiai előnye, hogy a hálózati viszonylatok kifejlődésében egyszerre képes empirikusan is megragadni a csoportalakzatokban testet öltő strukturális pozíciókat, és azokkal az egyéni cselekvéseket, amelyek eredőjeként e strukturális pozíciók maguk is folyamatosan módosulnak. Ez nagyon jó lehetőséget nyújt arra, hogy a csoportok strukturális felépítésének vizsgálatával elemezzük a kutatáshasznosítás intézményeinek egymásra gyakorolt kölcsönhatásaik hatékonyságát. A kapcsolatháló elemzés Magyarországon már egy kipróbált módszertannak számít, sokan sokféle kutatási területen sikerrel alkalmazták. Azt várjuk a projekttől, hogy az eredmények bebizonyítják, hogy a kutatáshasznosításban részt vevő harmadik országbeliekkel és hazai kutatókkal, gazdasági szakemberekkel és intézményekkel kapcsolatos valós összefüggések feltárásában megfelelő módszertant biztosít a kapcsolatháló elemzés, és az ajánlásaink elkészítése után mások is alkalmazni fogják. A projekt folyamán mind a magyar, mind pedig a jelentősebb külföldi szakmai munkákat figyelembe véve véglegesítjük a módszertant.

A mintavételi eljárás során tehát elsődleges célunk volt egy olyan 71 fős minta összeállítása, amelynek tagjai jellemző elemei a kutatáshasznosítási hálózatoknak. Ehhez mindenekelőtt pontos képet kell kapnunk a vizsgált szegmensről, ami a téma előzetes hazai és érintőleges nemzetközi kutatásaira épül. Az interjúk elkészítését követő elsődleges elemzés után vált lehetségessé elvégezni a teljes kapcsolatháló-elemzést. Előzetes becsléseink alapján a 71 fős network-mag minta később tovább bővül, ez függ a kapcsolatok sűrűségétől és irányától is.

7.1 A közvetlen célcsoport kapcsolathálója

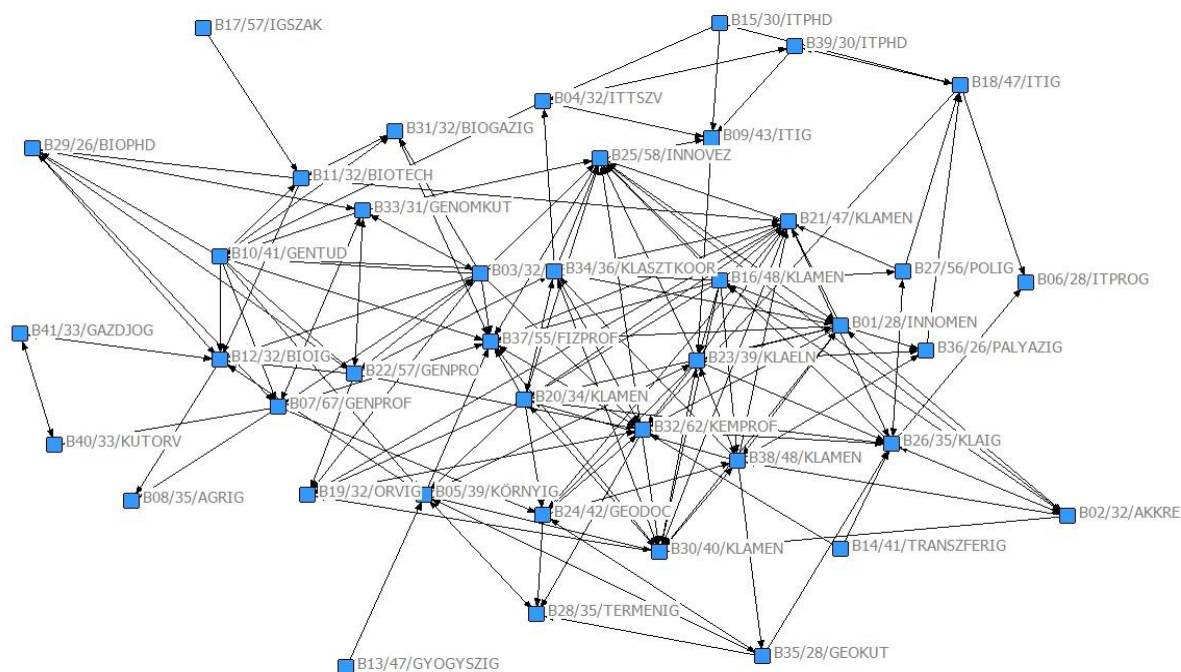

14.sz. Ábra

A közvetlen célcsoport összefüggés-hálózata jelentősen függ az egy adott intézményben, klaszterben dolgozó harmadik országbeliektől. Mivel az innovációs szektor viszonylag szűk területnek dedikálható Magyarország viszonyrendszerében, így a menedzseri szintű összefüggések hálózata teszi átszöttebbé a populációt jellemző kapcsolathálót. A sűrű kötődések másik magyarázata a nemzetiségi kérdésekben is keresendő, hiszen a vizsgált populációban jelentős az egy területhez – jellemzően a szerbiai Vajdasághoz kötődő kutatók, menedzserek jelenléte, akik jellemzően napi-heti munkakapcsolatban állnak egymással, egymás rendszereivel.

7.2 A közvetett célcsoport kapcsolathálója

15.sz. Ábra

A közvetett célcsoport kapcsolatháló-rendszere szövevényes. A sűrű kapcsolati rendszer egyik számottevő oka a szűk, pályázati és szakmai szisztémák okán is egymásra utalt populáció – az adatközlők többsége szinte havi rendszerességgel találkozik a magyarországi innovációs konferenciákon, workshopokon. Mindemellett a klaszterizáció folyamata is elősegíti a minél intenzívebb kapcsolatépítő hatékonyságot.

A hálózat főbb csomópontjaiban azok a nagytekintélyű akadémikusok állnak, akik szakmai felkészültségük, eredményességük, kapcsolati tőkéjük és társadalmi-tudományos-gazdasági potenciáljuk okán az innovációs törekvések fókuszában állnak. Ezek a kapcsolatrendszerek egyben meghatározói az egyes ágazatok működési szisztémáinak is. A kapcsolati rendszerek végpontjain a pályakezdő kutatók, klasztermenedzserek állnak, akik életkori sajátosságaiknak megfelelően – egyelőre – csekély kapcsolati potenciállal rendelkeznek, ám kapcsolódásaik minőségi szintjeit vizsgálva nyilvánvalóvá válik, hogy a jelentékeny gazdaságszervezői, akadémusi körökhöz kötődve fejlődési potenciáljuk magas.

8 Összegzés

A Harmadik Országbeliek Részvétele a Magyar Innováció-fejlesztésben című kutatás eredményesen zárult, mindkét vizsgált célcsoport adott használható és jól pozicionálható eredményeket a téma szempontjából. Magyarországot a harmadik országokból ideérkező kutatómigráció csupán csekély mértékben érinti, ennek számos oka van.

Mindenekelőtt említendőek a támogatási rendszerek, melyek a legkorszerűbb gazdasági, K+F+I-intézményeket jellemző társulásokat sem erősítik meg abban, hogy előmozdítsák a technológia és a know-how transzfernek ezt az irányát. Hátráltató tényező továbbá az innovációs érzékenység csekély mivolta, valamint a tény, hogy a nemzetközi összehasonlításban a magyar kutatói és menedzseri bérek sem állják meg a helyüket.

Mindemellett léteznek olyan, esetenként több évtizedes nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkező intézmények, melyek ma is hazánkba vonzzák a kutatókat, fejlesztőket, ám ezek száma csekély. Harmadik országbeli kutatókként jelennek meg továbbá a határon túli magyar nemzetiségű szakemberek, ám a bevándorlási szabályzás és az állampolgársági politika változásai, végül pedig a remélhetően sikeres uniós csatlakozás az ő pozíciójukat – ebből a szempontból – számottevően megváltoztathatja a közeljövőben.

Felhasznált irodalom

- Török Ádám (2006.): Elmaradottság, felzárkózás és innováció az Európán kívüli, nem OECD országokban. In: Közgazdasági Szemle, 2006. LIII. évf., 1005-1022.
- Deák Szabolcs (2002.): A klaszter-alapú gazdaságfejlesztés. In: Hetesi E. (szerk.): A közszolgáltatások marketingje és menedzsmentje. SZTE GTK Közleményei 2002. 102.121.
- Balogh Tamás (2004): A magyarországi innováció helyzete az új Európában. In: Európai Tükör, 2. sz. 2004.05. 45–60.
- Palánkai Tibor (2006): A lisszaboni program megvalósíthatósága. In: Magyar Tudomány, 9. sz. 1045–1056.
- Patik Réka – Deák Szabolcs (2004): Potenciális klaszterek Csongrád megyében, és vizsgálatuk nehézségei In: "Fiatal regionalisták IV. országos konferenciája" Publikációk 2004. november (<http://rs1.szif.hu/~pmark/publikacio/Netware/tema.html>)
- Borsi Balázs – Telcs András (2004): A K+F tevékenység nemzetközi összehasonlítása ország statisztikák alapján. In: Közgazdasági Szemle, LI. évf., február, 153-172.
- Lengyel Imre – Deák Szabolcs (2002): Regionális/lokális klaszter: sikeres válasz a globális kihívásra. In: Marketing & Menedzsment. 36. évf. 4. szám 17-26.
- Lengyel Imre – Deák Szabolcs (2002): Klaszter: a helyi gazdaságfejlesztés egyik sikeres eszköze In: Buzás Norbert - Lengyel Imre [szerk.]: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. Szeged, 2002. 125-153.
- Buzás Norbert (2002): Technológiatranszfer-szervezetek és szerepük az innovációs eredmények terjedésében. In: Buzás Norbert - Lengyel Imre [szerk.]: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. Szeged, 2002. 93-108.
- Imreh Szabolcs – Lengyel Imre (2002): A kis- és középvállalkozások regionális hálózatainak főbb jellemzői In: Buzás Norbert - Lengyel Imre [szerk.]: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. Szeged, 2002. 154-174.
- Buzás Norbert(2000): Klaszterek a régiók versengésében. In: Farkas Beáta - Lengyel Imre [szerk.]: Versenyképesség- Regionális versenyképesség, Szeged 2000. 58-66.
- Tóth Pál Péter (2006): A magyarországi bevándorlás okai és következményei. Vándorlás, globalizáció és beilleszkedés. In: Tóth Pál Péter szerk.: Bevándorlás Magyarországra. Budapest, 7-44.

- Sárosi Annamária – Gárdos Éva (2006): A magyar állampolgárrá válás alakulása 2002-2004. In: Tóth Pál Péter szerk.: Bevándorlás Magyarországra. Budapest, 185-198.
- Alejandro Portes – Böröcz József: Keserű kenyér: a munkaerő nemzetközi migrációjának szociológiai problémái című tanulmány alapján. In: Sík endre (szerk.): A migráció szociológiája. Budapest, SZCSM, 69-88.
- Gödri Irén – Tóth Pál Péter: Bevándorlók társadalmi helyzete. In: Társadalmi Riport 2004, Budapest, 425-441.
- Hárs Ágnes: Csatlakozás és csatlakozás a magyar munkaerőpiac és a migráció. In.: Társadalmi Riport 2008. 108-125.
- Hárs Ágnes (1999): Mi korlátozza a külföldi munkavállalók keresletét? In: Tóth Pál Péter – Illés Sándor szerk.: Migráció. Tanulmánygyűjtemény II. kötet. Budapest, 59-69.
- Tóth Pál Péter(2005): A környező országokból Magyarországra vándorlók szocio-demográfiai összetétele és szocio-kulturális háttere. In: Demográfia 2004/ 3-4. szám 231-264.
- Gödri Irén (2005): A bevándorlók migrációs céljai, motivációi és ezek makro- és mikrostrukturális háttere. In: Bevándorlás és beilleszkedés KSH NKI Kutatási jelentések 80. 2005/3.
- Tájékoztató az OÉT részére: A külföldiek magyarországi foglalkoztatásáról (Szociális és Munkaügyi Minisztérium 2008. december)
- Heinz Frigyes: Kelet-Nyugati migráció a kibővített EU-ban. In: Az elemző 2006/2 (4. szám) 89-122.
- Hárs Ágnes (1999): A migráció, a munkaerőpiac és a szabályozás. In Laky Teréz (szerk.): A munkaerő migrációja és az Európai Unió. Európai Tükör 61. Budapest, 21-38.
- Lőcsei Hajnalka: A gazdasági válság földrajza. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet. 2009. május 4. (www.gvi.hu)
- MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet Kelet-Ázsiaiak a magyar munkaerő piacon. 2009. április 27. (www.gvi.hu)

Függelékek

Interjúvázlat – Közvetlen célcsoport

I. Blokk: adatfelvétel

Időpont, helyszín:

Név:

Életkor:

Származási ország:

Kutatóhely Mo.-n:

Hazai intézménye/cége (opcionális):

Tudományterület:

Egyéb, említésre érdemes információ:

II. Blokk: mélyinterjú

- Mi a közvetlen kutatási területe, mi publikus a munkájával kapcsolatban?
- Korábban részt vett-e hasonló projekteken, más országokban anyaországán kívül?
- Miért választotta Magyarországot jelenlegi munkavégzéséhez?
- Milyen minőségűnek érzi a jelenlegi munkafeltételeket, a Mo.-i munkavégzés körülményeit?
- Hogyan minősíti a kutatáshoz szükséges magyarországi eszközparkot? (ha releváns!)
- Milyennek minősíti az elvárásokat a kutatás szervezői részéről? Más-e ez, mint a hazai intézményében?
- Hogy gondolja, milyen módokon és milyen mértékben kapcsolódik tevékenysége a hazai és uniós innovációs folyamatokhoz
- Munkahelyén mi a munkanyelv? Szükségnek érzi-e a magyar nyelv tanulását? (ha releváns!)
- Akadályt jelent-e a hétköznapi munkavégzésben a többnyelvűség?
- Érte-e bármilyen hátrány Mo.-i tartózkodása során a magyar nyelv ismeretének hiányossága miatt? (ha releváns!)

- A futó projekteken túl hogyan tervezi jövőjét Magyarországon?
- Mennyire tartja élhetőnek Magyarországot (települési, infrastrukturális és humán környezet)?
- Kiemelne-e humán vagy bürokratikus akadályokat, melyek nehezítették a munkavállalás folyamatát?
- Véleménye szerint kell-e változtatni a jelenlegi jogi környezeten, szükséges-e a Magyarországra irányuló belépési, működési feltételek szigorítása vagy esetleg enyhítése?
- A jelenlegi uniós és magyar pályázati rendszereket elfogadhatónak tartja-e?
- Ajánlaná-e Magyarországot kutató- és munkahelyként más, külföldi kollégáinak? Mi az, amit pozitívumként és mi az, amit negatívumként emelne ki részükre?

III. Blokk: lezárás

Említésre méltó események, körülményváltozások az interjú kapcsán:

Említésre méltó magatartás/kommunikációs változások az interjúalannal kapcsolatban a beszélgetés folyamán:

A beszélgetés megszervezésének nehézsége 10-es skálán

Esetlegesen felmerülő akadályozó tényezők:

Interjúvázlat – Közvetett célcsoport

I. Blokk: adatfelvétel

Időpont, helyszín:

Név:

Életkor:

Intézmény, szervezet:

Beosztás, funkció:

Melyik klaszterrel/klaszterekkel áll kapcsolatban?

Tudományterület, gazdasági szektor:

Egyéb, említésre érdemes információ:

II. Blokk: mélyinterjú

- Milyen futó projektekre van közvetlen rálátása? Kiemelné a klaszteréhez, szervezetéhez kapcsolódó innovációkat?
- Milyenek minősíti az elvárásokat a kutatáshasznosítás intézményei részéről?
- Hogy gondolja, milyen módokon és milyen mértékben kapcsolódik tevékenysége a hazai és uniós innovációs folyamatokhoz
- Mi módon kapcsolódik a többi kutatáshasznosítási szervezethez, vannak-e futó együttműködések?
- Segíti, vagy hátráltatja (és miként?) az innovációs ötletek, folyamatok megvalósulását a jelenlegi magyar jogi környezet?
- A jelenlegi uniós és magyar pályázati rendszereket elfogadhatónak tartja-e?
- Működik-e, működött-e szervezete bármilyen módon együtt harmadik országbeli kutatóval/kutatókkal, intézményekkel? – Hogyan értékeli az együttműködést? Pozitívumok, negatívumok.
- Amennyiben volt ilyen együttműködés, találkozott-e bármilyen külső akadályozó vagy segítő tényezővel, ami említésre érdemes? Véleménye szerint kell-e változtatni a jelenlegi jogi környezeten, ezzel kapcsolatban?
- Tervezi-e a közeljövőben ilyen együttműködés megszervezését?

- Hogyan értékeli az együttműködő harmadik országbeliek gondolkodásmódját, a hazánkról a globális piacon formált gazdaságfejlesztési összképét?
- Hogyan látja: a harmadik országokból hazánkba lépett munkavállalók, kutatók és termelők, illetve vállalkozók, vállalkozások milyen módokon és milyen mértékben, valamint milyen intenzitással kapcsolódnak a hazai és uniós innovációs folyamatokhoz?
- Véleménye szerint a harmadik országból származó kutatók javítják, vagy éppen rontják-e a hazai bejegyzésű cégek, magyar kutatók, fejlesztők, termelők versenyképességének esélyeit akár a belső, akár az uniós, akár a globális piacrendszereken?
- Véleménye szerint a globális kutatásfejlesztési trendekkel összhangban, vagy azoktól eltérően zajlik-e a harmadik országbeli know-how beépülése a termelési folyamatokba?
- A közelmúlt és a jelen pályázati struktúrái erősítik, vagy gyengítik a határon átnyúló innovációs folyamatokat?

III. Blokk: lezárás

Említésre méltó események, körülményváltozások az interjú kapcsán: